

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANSTEZİ

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
YEREL SİYASETTEKİ ROLÜ VE ETKİLERİ:
BATMAN İLİ ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI (2019-2024)**

Abdurrahim DEMİRTAŞ

**HAZİRAN – 2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
YEREL SİYASETEKİ ROLÜ VE ETKİLERİ:
BATMAN İLİ ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI (2019-2024)**

Abdurrahim DEMİRTAŞ

**Danışman
Doç. Dr. Murat CİHANGİR**

Diğer Jüri Üyeleri

Prof.Dr.Halis ÖZER

Doç.Dr.Fulya KÖKSOY

**HAZİRAN – 2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Abdurrahim DEMİRTAŞ tarafından hazırlanan “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Siyasetteki Rolü ve Etkileri: Batman İli Örneğinde Bir Saha Araştırması (2019-2024)” adlı tez çalışması 30/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim/Sanat Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Mehmet Halis ÖZER

.....

Danışman

Doç. Dr. Murat Cihangir

.....

Üye

Doç. Dr. Fulya KÖKSOY

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Abdurrahim DEMİRTAŞ
Tarih: 30/06/2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ YEREL SİYASETTEKİ ROLÜ VE ETKİLERİ: BATMAN İLİ ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI (2019-2024)

Abdurrahim DEMİRTAŞ

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Murat CİHANGİR

2025, 73 Sayfa

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları (STK), demokrasinin gelişimi ve toplumsal katılımın artırılması açısından kritik bir role sahiptir. Ancak son yıllarda, özellikle yerel düzeyde, STK’ların siyasi partilerle olan ilişkileri ve seçim süreçlerindeki rolleri tartışma konusu olmuştur. Bu çalışma, Batman ili özelinde STK’ların yerel siyasetteki rolünü, etkilerini ve siyasi partilerle olan ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Batman ilindeki sivil toplum kuruluşlarının yerel seçimlerdeki rolünü incelemek ve bu kuruluşların siyasi partilerle olan ilişkilerini analiz etmekle birlikte STK’ların seçim süreçlerindeki etkisini, tarafsızlık durumlarını ve siyasi partilerle olan iş birliklerini değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu araştırma, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının siyasi süreçlerdeki rolünü anlamak açısından önemlidir. Özellikle yerel düzeyde STK’ların siyasi partilerle olan ilişkilerini inceleyerek, demokratik süreçlerin işleyişi hakkında değerli bilgiler sunacaktır. Ayrıca, STK’ların asli görevlerinden sapma durumlarını tespit ederek, bu kuruluşların toplumsal rollerinin yeniden değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Batman ili özelini kapsayan bu araştırma, Türkiye’de sivil toplum-siyaset ilişkisini yerel düzeyde inceleyen sınırlı sayıdaki araştırmadan biri olacak ve Türkiye’nin Güneydoğu bölgesindeki sivil toplum dinamiklerini anlamak açısından önemli veriler sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batman, Örgüt, STK, Yerel Yönetimler

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE ROLE AND IMPACT OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN LOCAL POLITICS: A FIELD RESEARCH IN THE CASE OF BATMAN PROVINCE (2019-2024)

Abdurrahim DEMİRTAŞ

Batman University Graduate Education Institute

Department of Political Science and International Relations

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Murat CİHANGİR

2025, 73 Pages

Non-governmental organizations (NGOs) in Turkey have a critical role in the development of democracy and increasing social participation. However, in recent years, especially at the local level, the relations of NGOs with political parties and their roles in election processes have been the subject of debate. This study aims to examine the role of NGOs in local politics, their effects and their relations with political parties in Batman province, and also examines the role of non-governmental organizations in local elections in Batman province and analyzes the relations of these organizations with political parties. It aims to evaluate their situation and their cooperation with political parties.

This research is important in terms of understanding the role of non-governmental organizations in political processes in Turkey. It will provide valuable information about the functioning of democratic processes, especially by examining the relations of NGOs with political parties at the local level. In addition, it will contribute to the re-evaluation of the social roles of these organizations by identifying situations where NGOs deviate from their primary duties. This research, which covers Batman province specifically, will be one of the limited number of studies examining the civil society-politics relationship at the local level in Turkey and will provide important data in terms of understanding the civil society dynamics in the southeast region of Turkey.

Key Words: Batman, Organization, NGO, Local Governments

ÖNSÖZ - TEŞEKKÜR

“Sivil toplum kuruluşlarının yerel siyasetteki rolü ve etkileri: Batman ili örneğinde bir saha araştırması(2019-2024)”başlıklı tez çalışmamda, konu belirleme sürecinde, yöntem teknik belirleme ve uygulama esaslarında yaptığı rehberlik için danışman hocam Doç. Dr. Murat Cihangir’e, çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen Dr. Mehmet Ata Mirzaoğlu’na, çalışmanın yöntemi olan mülakatlarda beni kırmayıp, mülakat vermeyi kabul eden ve samimi katkıları için Sivil Toplum Kuruluşlarının değerli yöneticilerine teşekkür ederim.

Abdurrahim DEMİRTAŞ
BATMAN – 2025

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	vi
ETİK BEYANI	vii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ - TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi	3
1.3.1.Örneklem	3
1.3.2.Ver analizi	3
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	3
2. LİTERATÜR TARAMASI	5
2.1. Sivil Toplum Kavramı: Tanımı ve Fonksiyonları	6
2.1.1. Sivil toplum kavramı.....	9
2.1.2. Sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonları	11
2.1.2.1.Siyasal işlevler	11
2.1.2.2. Kültürel işlevler	13
2.1.2.3. Bireysel işlevler	14
2.1.2.4. Toplumsal işlevler	15
2.1.2. Sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi	16
2.1.2.1. Antik Çağ'da sivil toplum	16
2.1.2.2.Orta Çağ'da sivil toplum	18
2.1.2.3. Osmanlı Dönemi'nde Sivil Toplum	21
2.1.2.3.1. Vakıf	21
2.1.2.3.2. Cemiyet	22
2.1.2.3.3. Esnaf birlikleri.....	23
2.1.2.3.4. Medrese.....	24
2.1.2.3.5. Diğer kuruluşlar.....	24
2.1.2.4.Cumhuriyet Dönemi'nde Sivil Toplum (1923 – 1950).....	24
2.1.2.4.1. Türk Kadınlar Birliği	26
2.1.2.4.2. Türk Eğitim Derneği.....	26
2.1.2.4.3. Halk Evleri	26
2.1.2.4.4. Türk Kızılayı	27
2.1.2.4.5. Türk Dış Hekimleri Birliği.....	27
2.1.2.4.6. Türk Gençlik Derneği	28

2.1.2.4.7. Türk Yardım Derneği	28
2.1.2.4.8. Türk Sakatlar Derneği.....	28
2.1.2.5.1950 sonrasında sivil toplum kuruluşları	28
2.2. Batman'daki Sivil Toplum Kuruluşları	31
2.3. Batman'da Siyasi Partiler ve Seçim Dinamikleri.....	31
3. DEMOGRAFİK VERİLER.....	34
3.1. Cinsiyet Dağılımı.....	34
3.2. Yaş Aralığı	34
3.3. Öğrenim Durumu.....	34
3.4. Meslek Dağılımı	34
3.5. Yerleşim Yeri	34
3.6. Aylık Hane Geliri	34
3.7. Bireyin Kendini Konumlandırması.....	35
4. BULGULAR VE ANALİZLER.....	36
4.1. STK'ların Seçim Sürecinde Çalışmalarının Tarafsızlığı ve Şeffaflığı	36
4.2. STK'ların Aday Belirleme Sürecine Etkileri	37
4.3. STK'ların Adil ve Dürüst Seçim Sürecine Katkısı.....	40
4.4. STK'ların Partizan Tutumları.....	41
4.5. Seçim Sonuçlarına Etki Eden Faktörler ve STK'ların Rolü	42
4.6. Dezavantajlı Gruplara Yönelik STK Faaliyetleri	44
4.7. STK'ların Seçim Gözlemciliği ve Raporlama Faaliyetleri	45
4.8. STK'ların Seçmen Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Faaliyetleri ve Seçmen Katılımını Artırma Faaliyetleri	47
4.9. STK'ların Yerel ve Genel Seçimlere Etkisinin Zamanla Artması	49
4.10. STK'ların Seçim Sürecinde Medya / Sosyal Medya Kullanımı.....	50
4.11. STK'ların Seçim Sonrası Siyasi Partilerle İlişkileri	52
4.12. Siyasi Parti Etkinliklerine Katılım ve Değerlendirmeler	54
4.13. Batman'da Siyasi Partilerin STK'lar Üzerindeki Etkileri.....	55
4.14. Batman'da STK'ların Siyasi Partiler Üzerindeki Etkileri.....	57
4.15. STK'ların Genel ve Yerel Seçimlere Etkisi	60
4.16. STK'ların Seçim Dönemi Dışında Faaliyetlerine Yönelik Öneriler.....	61
5.SONUÇ	65
KAYNAKÇA.....	67
EKLER	72

1. GİRİŞ

Örgütlü ilk insan topluluklarının olduğu günden bugüne sivil, sivil alan, sivil toplum kavramları hep var olmuştur. Düşünce dünyasındaki gelişmeler ve nitelik değiştiren yönetim şekilleri kavramsal olarak sivil toplum kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kavram batı tarihinde, yöneten-yönetilen sınıf arasındaki güç mücadelesinde muhalif alanı, askeri olmayanı, devletle organik bağı olmayanı temsil etmiştir. Batı'daki bu sivil alan ve sivil toplum kuruluşları, toplumsal değişikliklere, halk ihtilallerine, hatta darbelere varıncaya kadar batı tarihinde önemli birçok olaya doğrudan ya da dolaylı olarak etki etmiştir. Ülkemiz için ise; tarihsel çizginin ve yaşanmışlığın farklılığı, yönetim şekli, dini saikler, sınıfsal olmayan toplumsal yapı, devlet kurumuna atfedilen kutsiyet gibi sebeplerle sivil toplum kavramı batıda kullanıldığı gibi kullanılmamış, işlevsel olarak da aynı işlevi görmemiştir.

Sivil toplum kuruluşları (STK), demokrasinin gelişimi ve toplumsal katılımın artırılması açısından kritik bir role sahiptir. Zira toplumun yönlendirilmesinde sivil toplum kuruluşlarının etkisi büyüktür. Son yıllarda, Türkiye genelinde ve özellikle yerel düzeyde, STK'ların siyasi partilerle olan ilişkileri ve seçim süreçlerindeki rolleri tartışma konusu olmuştur. Yaptığımız bu çalışmada Batman'da sivil toplum kuruluşlarının hem seçin süreçlerine, hem siyasi partilerin gelişimine hem de toplumun siyasi fikirlerinin şekillenmesinde nasıl bir etkisinin olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Araştırma; Giriş, Literatür Taraması, Demografik Veriler, Bulgular ve Analizler ve Sonuç bölümü olmak üzere 5 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm, araştırmanın konusu, önemi, yöntemi, kapsam ve sınırlılıklarından oluşmaktadır.

2. Bölümde sivil toplum kavramı, tanımı, fonksiyonları, Batman'daki sivil toplum kuruluşları, Batman'daki siyasi partiler ve seçim dinamikleri ele alınmıştır.

3. Bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş aralığı, öğrenim durumu, meslek dağılımı, yerleşim yeri, aylık hane geliri, bireyin kendini konumlandırması tahlil edilmiştir.

4. Bölümde çalışmada elde edilen bulgu ve analizlere yer verilmiştir.

5. Bölümde de sonuç ve öneriler yer almaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, Batman'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının 2019–2024 yılları arasındaki genel ve yerel seçimlerde

Batman’da en fazla oy alan üç siyasi parti (AK Parti, HÜDA PAR ve DEM/Yeşil Sol Parti) ile olan ilişkileri ve bu partilere yönelik bakış açıları incelenmiştir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının siyaset kurumuyla olan bağlılıkları, tarafsızlık düzeyleri, ideolojik yönelimleri, seçim süreçlerindeki rolleri, siyasal süreçlere katılım biçimleri ve siyasi partiler üzerindeki etkileri gibi temel hususlar analiz edilerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Batman ilindeki sivil toplum kuruluşlarının yerel seçimlerdeki rolünü incelemek ve bu kuruluşların siyasi partilerle olan ilişkilerini analiz etmek tezin esas çalışma alanıdır.

Bu araştırma, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının siyasi süreçlerdeki rolünü anlamak açısından önemlidir. Özellikle yerel düzeyde STK’ların siyasi partilerle olan ilişkilerini inceleyerek, demokratik süreçlerin işleyişi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, STK’ların asli görevlerinden sapma durumlarını tespit ederek, bu kuruluşların toplumsal rollerinin yeniden değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu çalışma, Türkiye’de sivil toplum-siyaset ilişkisini yerel düzeyde inceleyen sınırlı sayıdaki araştırmadan biri kabul edilebilir. Batman ili özelinde yapılan bu araştırma, Türkiye’nin Güneydoğu bölgesindeki sivil toplum dinamiklerini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

STK’ların seçim süreçlerindeki etkisini, tarafsızlık durumlarını ve siyasi partilerle olan iş birliklerini değerlendirmeyi hedeflemekte olan çalışma, aşağıdaki alt amaçları kapsamaktadır;

- a) STK’ların yerel seçim süreçlerindeki rolünü ve etkisini belirlemek
- b) STK’ların siyasi partilerle olan ilişkilerini ve iş birliklerini incelemek
- c) STK’ların aday belirleme süreçlerindeki etkisini değerlendirmek
- d) STK’ların tarafsızlık durumlarını analiz etmek
- e) STK’ların asli görevleri ile siyasi faaliyetleri arasındaki dengeyi incelemek
- f) STK’ların yerel siyasetteki etkisinin zaman içindeki değişimini tespit etmek

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi çerçevesinde mülakat ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Veri toplama teknikleri şunları içermektedir:

- Yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar; 8 STK temsilcisi ile görüşülmüştür.
- Katılımcı gözlem (STK'ların seçim dönemindeki etkinliklerinde)
- Doküman analizi (STK'ların verdiği mülakatlar)
- Elde edilen verilerin analizi

1.3.1.Örnekleme

Amaçlı örneklem (popülasyonu mantıksal olarak temsil etmesi amaçlanan, rastgele seçilmemiş ve tipik olarak daha küçük bir alt küme)ve kartopu örneklem (örnekleme yapmak için herhangi bir şekilde evrendeki birimlerden birisiyle bağlantı kurulur. Sonra bağlantı kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla, daha sonra yine aynı yolla bir başkasıyla temas kurulur. Böylelikle örneklem kartopu etkisi şeklinde, zincirleme olarak örnek büyütülür) yöntemleri kullanılmıştır. Batman'da faaliyet gösteren, belirli bir tabanı/karşılığı olan ve kitleleri etkileyebilen STK temsilcileri araştırmaya dâhil edilmiştir.

1.3.2.Veriler analizi

Toplanan veriler, tematik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Tematik analiz, bir dizi veriyi okumayı ve temaları bulmak için verilerin anlamındaki örüntüleri aramayı içeren bir nitel veri analiz yöntemidir. Araştırmacının öznel deneyiminin verileri anlamlandırmanın merkezinde yer aldığı aktif bir düşünümsellik sürecidir.(<https://www.questionpro.com/blog/tr/tematik-analiz-nedir-ve-nasil-yapilir/>)

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Batman ilindeki sivil toplum kuruluşlarını; Eğitim-Bir Sen, Özgür-Der, Peygamber Sevdalıları Derneği, Umut-Der, Petrol-İş Sendikası, Eğitim-Sen,

İ.H.H., TÜGVA Batman ve bu STK'ların, Batman'da son seçimlerde en çok oy olan üç siyasi parti olan DEM Parti, AK PARTİ ve HÜDA PAR' la ilişkilerini kapsamaktadır. Araştırma, 2019-2024 yerel ve genel seçimlerde sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini içerecek şekilde planlanmıştır. Araştırmada yapılan görüşmeler; G1, G2,...G8 (Görüş/Görüşme) diye numaralandırılmıştır. Yapılan analizler de elde edilen bulgular ve sorulara verilen cevaplar ışığında yapılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), modern demokrasilerde devlet ve piyasa dışında üçüncü bir alan olarak kayıtlı sivil topluluk örgütlü yapılardır. Bu kuruluşlar, toplumsal genel gidişatın çözümünde, demokratik rejimin varlığında ve kamu politikalarının şekillendirilmesinde önemli rol üstlenmektedir (Keyman, 2006). Ancak STK'ların siyasi yönetimleriyle olan ilişkisi ve bu ilişkinin demokratik işleyişinin etkisi, özellikle son yıllarda tartışma konusu olmuştur.

Modern anlamda sivil toplumun teorik temelleri, Alexis de Tocqueville'in "Amerika'da Demokrasi" adlı eserine kadar uzanmaktadır. Tocqueville (1835/2000), güçlü bir sivil toplumun demokrasinin sağlıklı işlenmesi için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu görüşte, Robert Putnam'ın (1993) "Making Democracy Work" adlı sürümü daha da geliştirilmiş ve "sosyal sermaye" unsurları ile ilişkilendirilmiştir. Putnam' a göre, güçlü sivil toplum ağları, toplumsal dayanışmayı artırarak demokratikleşmeyi güçlendirmektedir.

Öte yandan Antonio Gramsci'nin (1971) sivil toplum analizi, konuya daha eleştirel bir bakış açısı getirmektedir. Gramsci, sivil kişilerin hegemonya mücadelesinin alanı olarak görmüş ve bu alanda farklı toplumsal bölümleri kendi dünya kayıtlarını yaymaya çalıştıklarını belirtmiştir. Bu perspektif, STK'ların siyasi ödemeleriyle olan ilişkisini açısından önemli bir teorik zemin sunmaktadır.

Jürgen Habermas' ın (1991) "kamusal alan" kavramları da sivil toplum-siyaset ilişkisini anlamak için önemli bir teorik çerçeve sağlamaktadır. Habermas' a göre kamusal alan, sivil toplum aktörlerinin devlet politikalarını etkilemek için tartıştıkları ve müzakere ettiklerini birleştiren bir konu. Ancak Habermas, modern toplumlarda sivil toplum genel alanda giderek zayıfladığını ve medya ile büyük organizasyonların etkisine girdiğini savunmaktadır.

Türkiye özelinde sivil toplum-siyaset ilişkisini inceleme çalışmaları, konunun karmaşıklığı ve çok boyutlu özelliklerine dikkat çekmektedir. Türkiye'de sivil toplumun gelişimi liberal demokrasinin çıkışıyla paralel perspektiftedir ve bu süreç, kendine özgü bir durumdadır (Çaha, 2005). Türkiye'de sivil toplumun gelişimi kültürel faktörlerin etkilenebilir ve devlet – toplum ilişkilerinde bu süreç şekillenmektedir (Şahin & Akboğa, 2019).

STK'ların seçimlerindeki rolüne ilişkin literatürde, STK'ların seçim dönemlerindeki çok yönlü rolleri üzerinde durulmaktadır. STK'ların seçim süreçlerinde bilgi sağlama, seçmen eğitimi ve mobilizasyon gibi etkinlikleri üstlendiğini bilinmektedir. Ancak bazı araştırmacılar STK'ların siyasi partilerle olan yakın ilişkilerinin, bu kişilerin kişiliğini ve bağımsızlığını tehlikeye atabileceğini vurgulamaktadır (Şahin & Akboğa, 2019).

Türkiye'de STK'ların seçimlerindeki rolleri, bu gelişmelerin ayrıntıları son yıllarda daha aktif hale geldiğini gösteriyor. Örneğin, Ertan, Aytaç ve Çarkoğlu (2019), 2011 genel seçimlerinde STK ların seçim sonuçlarında rolünü incelemiş ve bu seçimlerin şeffaflığına katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Ertan, Aytaç, & Çarkoğlu, 2019).

Sonuç olarak, mevcut literatür sivil toplum-siyaset ilişkisinin karmaşık ve çok boyutlu ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. STK'ların demokratik gelişmelere katkıda bulunma potansiyeli vurgulanırken, bu süreçteki siyasi partilerle olan ilişkilerin yaratabileceği siyasi partilere de dikkat çekilmektedir. Batman özelinde yapılan bir çalışma, bu karmaşık yapıların yerel düzeydeki dinamiklerini sürdürülebilir açıdan önemli katkılar sunmaktadır.

2.1. Sivil Toplum Kavramı: Tanımı ve Fonksiyonları

Sivil toplum kuruluşları, toplumsal yarar sağlamak amacıyla faaliyet gösteren, kamuoyunu şekillendiren, devlet ile toplum arasında aracılık yapan, vatandaşların çıkarlarını koruyan, karar alma süreçlerine katılımlarını sağlayan ve toplumsal sorunların çözümü için çalışan kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır (Yaprak, 2005). Sivil toplum kuruluşlarının eğitim, sosyal yardım, adalet ve eşitlik sağlama, bireysel hak ve özgürlükleri koruma, demokratik kurumları güçlendirme gibi önemli misyonları bulunmaktadır.

Aristoteles "*politikekoinonia*" kavramıyla sivil toplum kavramını ilk kullanan düşünürdür. Ancak günümüzdeki manası ile kullanımı Cicero' nun, Latince "*societascivilis*" kavramına dayanmaktadır. Cicero, Aristoteles' in kullandığı "*politikekoinonia*" ifadesini Latince' ye "*societascivilis*" olarak çevirmiştir. Cicero, bu kavramı, özgür ve eşit yurttaşlar toplumu anlamında kullanmıştır (Özer, 2008). Cicero' nın yaptığı kullanım 1600'lerin sonuna kadar geçerliliğini korumuştur. Bu tarihten sonra 1690'da John Locke' un "Two Treaties of Government" adlı eserinde "*civil society*"

ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade sivil toplum kavramının, günümüz kullanımının temelini oluşturmuştur (Gülsoy, 2000). Sivil toplum kavramının başka anlam yüklenmesi ile bu kavrama yüklenen anlam değişmiş ve Aydınlanma Dönemi'yle sivil toplum, siyasal toplumdan ayrılmıştır (Aslan S. , 2010).

Düşünürlerin sivil topluma ilişkin tanımlamaları birbirinden farklıdır. Bazı kuramcıların yaptığı tanımlarda, sivil alanda siyasal alan arasında çok fark görülmemektedir. J.Locke' a göre sivil toplum ya da siyasal toplum, doğa durumunda özgür olan bireylerin yaşam hakkı, özgürlükleri ve özel mülklerini korumak için kendi rızalarıyla yaptıkları toplumsal sözleşme ile oluşur. T.Hobbes' a göre sivil toplum, devletin bulunduğu hak ve özgürlüklerin korunduğu bir toplumsal durumdur. Nitekim Hobbes, devletin olmadığı durumu savaş durumu olarak kabul etmektedir (Aktaş, 2005). Hegel ise sivil toplum için J.Locke ve T.Hobbes' ten farklı bir tanım yapmıştır. Hegel'e göre sivil toplumu, devlet ile aile arasındaki bir hayat sahası, bir ara basamak olarak tanımlamakta; aile ve devlet ile ilgili olmayan bütün unsurların sivil toplum içerisinde olduğunu belirtmektedir (Erken, 2020). Hegel toplumda bir hiyerarşi olduğunu ve bu hiyerarşinin tepesinde devletin yer aldığını söyler. Hegel' in ifadesinde devletin hiyerarşik olarak üstte yer almasının nedeni; aile ve sivil toplum açısından bir dış zorunluluk olması ve bu yüzden yasalar ve çıkar ilişkileri üzerinde belirleyici bir rolünün bulunmasıdır.

Hegel sivil toplumu, toplumun içerisinde bulunduğu çatışmalara çözüm üretebilecek bir üst yapı olarak görür. K.Marx' ın da sivil topluma bakışı Hegel' in bakış açısı gibidir. Marks, sivil toplumu çatışma alanının ortasında görür (Erken, 2020). Bu çatışma alanında ekonomik ilişkilerin ve bireysel çıkarların yanı sıra sınıf çatışmalarına da vurgu yapmakta ve sivil toplumu ekonomik olarak egemen sınıfın (o gün itibarıyla burjuva sınıfı) hâkimiyetinde bir alan olarak tanımlamaktadır. Marks ve Hegel arasındaki fark devlete olan bakış açılarındadır. Marks, Hegel'in ifade ettiği gibi devletin bir üst yapı olmadığını, aksine sivil toplumun içinde bulunduğu çatışmalarda bir aktör olduğunu ifade eder. Devlet çatışma sonucu oluşan hâkimiyetin siyasal bir oluşumdur. Marx' ın sivil toplumun ekonomi ve üretim süreçleriyle yaptığı bağlantı çerçevesinde ayrıca sivil toplumun altyapıyı oluşturduğunu belirttiğini söylemek gerekir (Yetiş, 2003).

Marx' ı teorik ve ideolojik olarak takip eden Gramsci de sivil toplum tanımı yapar ancak bu tanımı Marx' ın tanımından farklıdır. Marks' ın aksine Gramsci sivil toplumun altyapının değil üst yapının içinde yer aldığını belirtmiştir.

Gramsci“*Hapishane Defterleri*” kitabında sivil toplumla hegemonya arasında bağlantı kurmaktadır. Gramsci’ ye göre kuvvetler ayrılığında devletin birliğini oluşturan organlar “sivil topluma daha bağlı bir parlamento, hükümetle parlamento arasında yer alan ve yazılı yasanın (hatta hükümete karşı) sürekliliğini sağlayan yargı gücü” dür. Gramsci ayrıca bu organların farklı bir ölçüde (parlamento, yargıçlık ve hükümet) hegemonyanın da organları olduğunu söylemiştir (Dural, 2012). Gramsci sivil toplumu, hegemonyanın oluşmasında onaya dayalı alan olarak tanımlamaktadır. Gramsci *Hapishane Defterleri*’nde toplumdaki bilinçlilik seviyelerini tanımlarken hegemonyanın tesisini şu ifadelerle izah etmiştir: “...Temel bir toplumsal grubun ast gruplar üzerindeki hegemonyası. Devlet-hükümet, bizzat bu grubun maksimum genişlemesi için gerekli evreni yaratacak gruba özgü bir organizma olarak görülür...”(Dural, 2012). Liberal düşünürler ise devletin gerekliliğini kabul etmekle birlikte devletin sınırlanması gerektiğini devlete ait olan alan ile devlete ait olmayan alanı birbirinden ayrılması gerektiğini savunmuştur (Türkbay, 2024). Günümüzde genel itibariyle Keane ’in tanımı benimsenmektedir. Bu tanım çerçevesinde devlet / hükümet dışı ifadesine dikkat çekmek gerekir. Keane sivil toplumu devlet / hükümet dışı aktiviteler ile uğraşan gerekirse devlet üzerinde bütün baskıları uygulayabilen ekonomik, kültürel gönüllü toplumlar olarak tanımlamıştır (Aksoy, 2008).

Türkiye’de sivil toplum kavramı, kendi tarihsel çizgisine bağlı olarak ilk etapta batı dünyasında kullanıldığı gibi algılanmamıştır. Kaynağı Batı kaynaklı olan bu kavram içinde “sivil” ifadesinin çağrışımıyla, uzun yıllar hükümet dışı yerine askeri toplumun karşıtı olarak algılanmıştır (Aksoy, 2008). Aslında sivil toplum; gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde bir sosyal yapılanmadır (Özalp, 2008). Sivil toplum kuruluşları da sosyal yapılanmada kurulur. Bu sosyal yapılanmanın en geçerli formu demokrasidir. Bunun da sivil toplum kavramı ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Gelişmiş demokratik yapılarda gelişmiş bir sivil toplum seviyesine görülür.

STK’lar, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi’nin getirdiği tanıma göre “devlet dışı” aktörler olarak tanımlanmaktadır (Sancar, 2000). Kuçuradi’ ye göre “Sivil toplum kuruluşları belirli bir zamanda ve mekânda, bilgiye dayanarak teşhis edilen bir ihtiyacı ya da ihtiyaçlar demetini karşılamayı amaç edinen, kâr amacı gütmenden hizmet veren, böylece de kamunun yönetimine katılan kuruluşlardır.” (Tarih Vakfı, 1998). Özet olarak STK’ların en önemli nitelikleri arasında; kamusal alanın yönetimine dâhil olarak ortak bir hedef için bir araya gelen insanların sivil katılımına

olanak sağlamaları, devlet dışı aktör olmaları ve kâr amacı gütmemeleri gösterilebilir (Erözden, 1998).

STK'ların önemi 20. Yüzyılın sonlarından itibaren artmış olsa bile gelişimleri uzun tarihsel bir döneme denk gelmektedir. STK'lara dair kullanılan kavramların ve bu kavramlara getirilen açıklamaların çeşitli olması, kuruluşların etkinlik sahasının genişliği ve kuvvetli bir tarihi art plana haiz olmalarına dayandırılabilir.

2.1.1. Sivil toplum kavramı

STK'lar, ortak amaçlara ulaşmak için çalışan, belirli konularda kamuoyunu aydınlatan veya yönlendiren, ortak çıkar temelinde veya gönüllülük esasına göre faaliyet gösteren kuruluşlardır. STK'lar, sivil toplum sektöründe faaliyet gösteren hükümet dışı kuruluşlardır. Siyasi partiler, dernekler, sendikalar, ticaret odaları, parti platformları, federasyonlar ve birlikler farklı kanunlara tabi sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum örgütleri aynı zamanda hükümet dışı kuruluşlar veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak da adlandırılır. Bu tanımlamalar, yurtdışı sivil toplum kuruluşlarının hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen yapısının ön plana çıktığı şeklinde yorumlanabilir. Bu kullanımlar dillere ve ülkelere göre benzerlik göstermektedir. 21. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye'de, hangi kavramın benimsenmesi gerektiği tartışılan bir konu olmuştur. Sivil toplum kuruluşu kavramına alternatif olarak; sivil toplum kuruluşu, kâr amacı gütmeyen kuruluş, gönüllü kuruluş ve üçüncü sektör kavramlarının kullanılması önerilmektedir (Özdemir, 2004). Bu uygulamalar kapsamında sivil toplum örgütü kavramı benimsenerek literatüre kazandırılmıştır. "Gönüllü dernekler", "sivil toplum kuruluşları" ve "kâr amacı gütmeyen kuruluşlar" terimleri, mesleki çıkarlar doğrultusunda faaliyet gösteren ve zorunlu üyelik ve aidat gerektiren sendikalar ve meslek kuruluşları gibi kuruluşları yeterince tanımlamadığı için benimsenmemiştir. Kamuoyunda bazı kesimlerce benimsenen "üçüncü sektör" kavramının da net bir anlamı yoktur. "Sivil toplum örgütü" ifadesinin kullanılması, "örgüt" kelimesinin çağrıştırdığı anlam nedeniyle tercih edilmemiştir (Topçuoğlu, 2023). Türkiye'de STK'lar öncelikli olarak sivil toplum kuruluşları değildir. Aslında hem yerel hem de ulusal düzeyde hükümetlerle organik bağları olan sivil toplum örgütlerinin varlığı üyeleri açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Bu bağlamda STK'lar ortak çıkarlar ve hedefler etrafında örgütlendiklerinde özellikle etkili olabilmektedirler. Türkiye'de STK'ların ortak çıkarlar

ve ortak hedefler etrafında örgütlenmesi, STK'lar ile hükümet ve siyaset arasındaki etkileşimin artmasına yol açmıştır.

Sivil Toplum Örgütleri Türkiye'de ve uluslararası alanda siyasal arenanın genişlemesinde önemli rol oynamıştır. Çevre, kadın hakları, hayvan hakları gibi bir süredir siyasetin gündeminde olmayan konular, STK'lar tarafından öncelikli konular olarak ele alınmaya başlanmış ve zamanla siyasetçiler de bu konulara dikkat çekerek politika alanının genişlemesine katkıda bulunmuşlardır (Hazır, 2001).

STK'lar insan sermayesi açısından da önemli kuruluşlardır. Bu bağlamda, Türkiye'deki STK'ların öncelikli olarak politika eğitimi veren kuruluşlar olarak kullanıldığı da belirtilmelidir. Hatta bazı siyasi partiler gençlik kollarını doğrudan STK'lar aracılığıyla yürütmektedirler. Örneğin MHP'nin gençlik örgütü yoktur. Bu çalışma Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından yürütülmektedir. Siyasi partilere bağlı diğer STK'lara örnek olarak, Alperen Ocaklar Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, Milli Gençlik Vakfı ve Anadolu Gençlik Derneği de verilebilir. Bir ülkede STK'ların etkinliği ve toplumun STK'lara olan ilgisi o ülkede demokrasinin gelişmesiyle doğrudan ilişkilidir. Caracas VIII, sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili bir sempozyumda yaptığı konuşmada, İsveç'te bireylerin birden fazla kuruluşa üye olabileceğini, hatta siyasi partilerin bile yeni üye kabul ederken onları STK'lara katılmaya teşvik ettiğini söylemiştir. Ayrıca Avrupalı STK'ların halka açık mekân ve salonları kullanma hakkına sahip olduğu, bu salonlarda elektrik, temizlik gibi masrafların karşılanması için makul bir ücret dışında herhangi bir ücret talep edilmediği belirtilmiştir (Divjak, 2013). Tekeli' ye göre sivil toplum örgütlerinin dört özelliği bulunmaktadır. Birincisi, STK'larda çalışan kişiler gönüllü olarak çalışırlar ve özel alanlarından maddi veya zamansal fedakârlıklarda bulunurlar. İkincisi, amaçları topluma fayda sağlamak ve bir şeyler sunmaktır. Üçüncüsü, STK'lar belirli konularda uzmanlaşırlar. Dördüncü özellik, STK'ların eşitlik temelinde ortaklıklar ve yatay ilişkiler kurmalarıdır (Tekeli, 2017).

STK'lar aynı zamanda dünya siyasetinin şekillenmesinde ve gelişmesinde de rol oynarlar. Demokrasi, çevre, kadın hakları gibi konularda farklı ülkelerde faaliyet gösteren STK'ların çalışmalarına baktığımızda aynı evrensel ilkelere göre hareket ettiklerini görüyoruz. Bu bağlamda STK'lar küresel politikaların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Gündüz & Kaya, 2015). Bu bağlamda, BM ve AB gibi uluslararası örgütlerin, evrensel ilkeler çerçevesinde dünya siyasetini şekillendirmeye çalışırken STK'lara neden bu kadar önem verdikleri daha iyi anlaşılmaktadır. Bu

nedenle uluslararası kuruluşlar, küresel düzeyde STK'ları güçlendirmek amacıyla proje fonları oluşturmuş ve ülkelerle yaptıkları anlaşmalar aracılığıyla STK'ların gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Sivil toplum, devlet ve ekonomi dışında kalan, aile ve özel alanı da kapsayan toplumun üçüncü ayağı olarak anlaşılabılır. Sivil toplum; bir milletin veya toplumun bireylerinin ve örgütlerinin çıkarlarını ve iradelerini temsil eden, hükümetten bağımsız olan tüm sivil toplum örgütleri ve kurumlarının toplamıdır. Bazı durumlarda "sivil toplum" terimi, ifade özgürlüğü ve bağımsız yargı gibi demokratik toplumun unsurlarını ifade etmek için daha genel bir anlamda kullanılmaktadır. Özellikle Doğu ve Orta Avrupa düşünürleri arasındaki tartışmalarda sivil toplum, aynı zamanda yurttaşlık değerleriyle bağlantılı normatif bir kavram olarak da anılmaktadır. (Vikipedi Ö. A., 2024)

2.1.2. Sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonları

Tarih boyunca birçok önemli olaya etki eden sivil toplum kuruluşlarının günümüzde pek çok önemli fonksiyonu vardır. Her ülkenin sosyo - ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak ülkeden ülkeye ve toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Özellikle çağdaş ve demokratik bir yapıya sahip ülkelerde STK'lar daha geniş coğrafyalarda faaliyet göstermekte ve karar alıcılar üzerinde daha fazla etkiye sahip olmaktadır (İşbilir, 2021).

Sivil toplum kuruluşları demokratik bir toplumda çeşitli işlevler yerine getirirler. Bunlar; siyasal, kültürel, kişisel ve toplumsal olmak üzere dört gruba ayrılır.

2.1.2.1.Siyasal işlevler

Günümüzde temsili demokrasi artık bireylerin demokratik ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla toplumdaki bu boşluğu doldurma gerekliliği STK'ların misyonunu daha da önemli hale getirmektedir. Günümüzde STK'ların en önemli görevlerinden biri, siyasal iktidar üzerinde baskı oluşturmak, ademi merkeziyetçiliği ön plana çıkarmak ve merkezi iktidarın bireyler üzerindeki baskısını azaltarak siyasal iktidarın güvenliğini sağlamaktır (Şahin & Akboğa, 2019).

Türkiye'de 1990'lı yıllarda STK'ların işleyişine bakıldığında, STK'ların siyasal olarak aktif oldukları ve özellikle bireylerin hareket özgürlüğünü savunarak onlar adına

hareket ettikleri görülmektedir. Ayrıca bireylerin sosyo-kültürel ve cinsel kimliklerindeki farklılıkların karar vericiler tarafından farkında olmalarını ve medeni kimliklerini öne çıkarmalarını sağlayacak adımlar attıkları da gözlemlenmiştir. Ayrıca toplumun tüm kesimlerinin yararına sosyal politikaların sürdürülmesine de katkı sağlamışlardır. Merkezi hükümetin sosyal refah, eğitim ve sağlık hizmetlerine sağladığı fonları artırmayı ve ilgili politikaları etkilemeyi amaçlamışlardır. Küreselleşme, ulus devletler için yetersiz kaynak üretimine yol açmış, mevcut kaynakların büyük kısmı dış borçlanmaya harcanırken, sosyal harcamalara daha az kaynak ayrılmıştır (Bakan & Tuncel, 2012). Dolayısıyla STK'ların bu soruna çözüm bulmak için küresel harekete katılması gerekmektedir.

Oy kullanmanın yalnızca siyasal katılımın bir biçimi olduğu pasif yurttaşlardan farklı olarak, STK'larda gönüllü olarak çalışan yurttaşlar, toplu dilekçeler, gösterilere katılım, sivil itaatsizlik ve seçimlerin yapılmadığı dönemlerde protesto gösterileri gibi faaliyetlerle siyasal karar alma sürecini etkilemeye çalışarak aktif yurttaş kimliğini benimsemektedirler. Dolayısıyla STK'lar devlet ile toplum arasında aracı görevi görmektedir. STK'lar, toplumun farklı kesimlerinin görüşlerini dikkate alarak demokratik siyasal kültürün edinilmesine olanak sağlayan ve çoğulcu ve demokratik yapıların oluşmasına katkı sağlayan okullar olarak faaliyet göstermektedir (Akbal, 2017).

STK'lar, bir yandan politika yapımcıların faaliyetlerini izlerken, bir yandan da topluma bilgi sağlarken, aynı zamanda toplum açısından istenmeyen bazı uygulamalar konusunda kamuoyunu etkileyerek siyasal iktidar üzerinde baskı kurarlar. Bu şekilde bireysel istek ve ihtiyaçların dikkate alındığı sorunsal ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum örgütleri kamuoyunu bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla çeşitli araçlardan yararlanırlar. Örneğin, kitap, dergi, broşür, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla ve dergi ve gazetelerdeki reklamlar aracılığıyla toplum üzerinde doğrudan bir etki yaratabilirler. Özellikle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik konularında kamuoyunun bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedirler. Her bireyin bu hizmetlerden yararlanma "hakkı" olduğunun bilincini yaratırlar ve bu hakları savunurlar (Şahin & Akboğa, 2019). Ayrıca, çevre sorunları, küresel salgınlar, nükleer silahlar, insan hakları gibi dünyanın tüm ülkelerini ilgilendiren sosyo-politik sorunları ele almak amacıyla uluslararası sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Örneğin Greenpeace gibi uluslararası sivil toplum örgütleri, ülkeleri sorunların çözümü için harekete geçirerek karar alma süreçlerini etkilemiştir (Akbal, 2017).

Demokratik bir toplumda, STK'ların siyasal iktidarı etkilemesinin en hızlı ve etkili yolu, siyasal partiler nezdinde lobi faaliyetleri yürütmektir. STK'lar siyasal partilerle bağlarını sürdürür ve kendi taleplerini ve hedeflerini hükümete dayatırlar. Doğrudan veya dolaylı olarak siyasal partilere baskı yaparlar, halkın ve kendi çıkarları doğrultusunda gizlice adayları desteklerler (Şahin & Akboğa, 2019). STK'lar karar alma sürecinin her aşamasında yer almaya çalışırlar; bazen parlamenterlerle etkileşime girerek, bazen de ilgili komiteleri etkileyerek kendilerini ilgilendiren belirli mevzuatların kabul edilmesini veya reddedilmesini sağlarlar. Ayrıca bu kuruluşlar, topladıkları bilgiler, yaptıkları araştırmalar ve yayınlar aracılığıyla mevzuat taslakları hazırlayıp mevzuata yön vererek yasama organlarına önemli katkılarda bulunmaktadır (Şahin & Akboğa, 2019). Örneğin TÜSİAD' ın 2000 yılında Ankara'da temsilcilik açması, yasama faaliyetini etkileme ve demokratik sürece katılma imkânını sağlamıştır. TÜSİAD, siyasal ve ekonomik durum, yargı reformu, Siyasal Partiler Yasası, Seçim Yasası ve AB'ye katılım süreci gibi konularda görüşlerini dile getirmek üzere muhalefet ve iktidar partileriyle bir araya gelip görüşmüştür. TÜSİAD bu amaçla toplumsal ve ilgili konularda gerekli bilgileri toplayıp ve yasama organlarına kanun hazırlama ve tasarı hazırlama konusunda yardımcı olmuştur (Bilgici, 2010). STK'lar kamuoyunu şekillendirir ve hükümet üzerinde kontrol mekanizmaları oluştururlar.

STK'lar, istediklerini elde etmek için kendi çıkarlarını, kişisel çıkarlarını korumak, siyasal iktidarları haklı olduklarına ikna etmek için ikna aracını kullanırlar. Bu amaçla somut deliller, objektif veriler ve soruşturma raporları hazırlayıp yetkili mercilere sunmaktadırlar. Ayrıca birçok STK, var olan sorunlara ilişkin farkındalığı artırmak ve kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla mitingler düzenler. Bununla birlikte STK'lar çok yaygın olmasa da büyük çaplı eylemler de düzenlemektedir (Aktan, Ay ve Çoban, 2007).

2.1.2.2. Kültürel işlevler

Küreselleşmenin bir sonucu olarak dünya genelinde toplumlar hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte STK'ların kültürel faaliyetlere olan ihtiyacı ortaya çıktı. Özellikle çoğulcu bir toplumsal yapının inşasında ve hoşgörü ortamının yaratılmasında STK'ların önemli bir rolü bulunmaktadır (İlter, 2019). Kültür odaklı STK'lar; eğitim, sanat, spor ve edebiyat gibi birçok alanda hizmet veren kuruluşlardır.

Günümüz toplumunda kültür ve kültürel etkinlik, otoriter ya da totaliter rejimlerden farklı olarak merkezi bir devlet gücü tarafından örgütlenen işlevler olmayıp, toplumsal yaşam çerçevesinde kendiliğinden ve plansız bir biçimde gelişmektedir. Günümüzde demokratik siyasal kültürün toplumda kök salmasında STK'ların önemli bir rolü bulunmaktadır. Kültürel alanda sivil toplumun gelişmediği ülkelerde devletin bu boşluğu doldurması gerekmektedir. Bu durumda demokrasi için gerekli kültürel yapıların oluşturulması ne yazık ki mümkün değildir. Kültürel yapılar demokrasinin temel yapı taşlarından biridir. Farklılık, bireysellik, katılım ve özerklik söz konusudur (Yaman, 2017).Hiç kuşkusuz STK'ların en önemli görevlerinden biri çoğulcu bir toplumun yaratılmasına katkıda bulunmaktır. Günümüz toplumunun bu heterojen yapısı pek çok insana demokratik bir sistemin varlığı konusunda umut veriyor. Kararların salt çoğunluk oyu ile alındığı temsili demokraside oluşan demokrasi, demokrasinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını yansıtmaz. Bu durumda toplumda gerçek katılımcı demokrasinin sağlanmasında en önemli unsur STK'lardır. Benzer şekilde, toplumsal sorunların çözümünde ve bireylere siyasal haklar verilmesinde STK'lar önemli rol oynamaktadır (Aslan S. , 2010). Günümüz toplumunda STK'lar, insanları geniş ölçekte gruplar halinde bir araya getirme ve insanların tek başına, bağımsız ve izole varlıklar olarak hareket etme alışkanlığını kırmalarına yardımcı olma konusunda rol oynamaktadır. Bir grup içindeki bireyler, karşılıklı etki ve iletişim yoluyla ilişkiler kurar ve sürdürürler. Bu durumda STK'lar aracılık yaparak toplumdaki ötekileştirilmiş kesimleri birbirine yakınlaştırmaktadır. Katılımcı demokrasi kültürünün gelişmesi, sivil toplum örgütlerine gönüllü katılımı ortaya çıkan kolektif eylem duygusunun ve grup kültürünün geliştirilmesiyle sağlanır. Ayrıca, çoğulculuk kültürünün toplumsal dokuya entegre edilmesi, sivil toplum örgütleri ile diğer örgütler arasında uyumlu ve iş birliği bir işbirliğinin önünü açacaktır (Şahin & Akboğa, 2019).

2.1.2.3. Bireysel işlevler

Sivil toplum örgütleri içerisinde bireyler kolektif bilinçle hareket etmekte ve işbölümü yoluyla farklı roller üstlenmektedirler. Ayrıca bireye grup içerisinde özgüven ve özsaygıyı geliştirme fırsatı da sağlar. Bireylerin tek başına sağlayamayacağı gruplar hakkında bilgi sağlamak, aynı zamanda gerçeklere, güvene ve geçerlilik duygusuna erişim sağlar. Bu şekilde bireyler kendi duygu, değer ve algılarını grup içinde aldıkları

bilgilerle karşılaştırma ve doğruluğunu analiz etme olanağına sahip olurlar. Etkileşim yoluyla birlik ve beraberlik duygusu gelişmeye başlar (Şahin & Akboğa, 2019).

STK'ların en mühim görevlerinden biri de farklı çıkar gruplarını bir araya getirmek ve onların çıkarlarını temsil etmektir. Bu şekilde bireysel çıkarların toplamı güçlü bir kuvvet haline gelir. Modern toplumlarda bir bireyin örgütlü bir gruba üye olması, ona yalnızca belirli yasal haklar kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda iktidarın elde edilmesinde de önemli bir etkiye sahiptir (Ağın, 2022).Sivil toplum örgütleri de çoğulcu ve katılımcı yaklaşımlar konusunda liderlik deneyimi olan kişilerin yetiştirilmesine yönelik fırsatlar sunmaktadır. Bu durum aynı zamanda bireylerin demokratikleşme için gerekli kültürel temelleri oluşturmalarına da olanak tanır (Demirci, 2014). STK'ların en mühim işlevlerinden biri de bireylerin siyasal sistem içindeki etkinliğini sağlamaktır. Bu katılım sadece seçimlerde oy kullanmakla sınırlı değildir. Toplumun beklenti, şikâyet ve talepleri STK'lar aracılığıyla merkezi hükümete iletilmektedir. Siyasal sistemin bu talep ve beklentilere yanıt olarak kendini yeniden icat etme fırsatı mevcuttur (Şahinoğlu & Seleş, 2024).

2.1.2.4. Toplumsal işlevler

STK'lar, çoğulcu bir toplumsal yapının yaratılmasında önemli bir etkiye sahip olup, aynı zamanda çeşitli toplumsal grupların fikirlerini toplumsal tartışmaya taşıyarak demokratik bir siyasal kültürün şekillenmesinde rol oynarlar. STK' lar sosyo – ekonomik açıdan söz hakkı olmayan birey ve grupların topluma entegrasyonunu sağlarlar. Ayrıca devletin ve mevcut piyasa ekonomisinin baskılarına karşı tampon görevi görür, toplumsal dayanışmayı güçlendirir (Akbal, 2017). Sivil toplum kuruluşları ekonomik yararlar elde ettiklerinde, bu yararları faaliyet gösterdikleri bölgelerdeki yerel kalkınma için kullanarak ulusal ve toplumsal kalkınmaya da destek olurlar.

STK'lar toplumun farklı çıkar, talep ve değerler ekseninde ayrışmasına katkıda bulunarak, farklı toplumsal kesimlerin siyasal sistemde seslerini duyurmalarını sağlarlar. Farklı siyasi partiler, örgütler ve dernekler ancak çoğulcu toplumsal yapıya sahip bir toplumda gelişebilir. Farklılıklar demokratik kültürün oluşumunda temeldir. Farklılaşma kültürünün olmadığı bir toplumda demokratik gelişmeden söz edemeyiz (Karakaya, 2022).

2.1.2. Sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi

Sivil toplumun tarihi incelendiğinde, bu kavramın köklerinin Ortaçağ'a ve daha öncesinde Antik Yunan düşüncesine kadar uzandığı görülmektedir. Antik Yunan'dan gelen sivil toplumun tarihi, zamanla çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Günümüzde sivil toplum, devletten özerk bir yapıya sahip olmakla birlikte, insanlar ve çeşitli ekonomik ve sosyal topluluklarla iç içe geçmiş bir alandır. Sivil toplumun modern biçime evrilmesi, kuşkusuz ki uzun bir tarihsel ve toplumsal sürecin sonucudur. Bu süreç, modern siyasal düşüncenin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Doğan, Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, 2003). Bu nedenle, sivil toplum kavramının derinlemesine anlaşılabilmesi ve bu kavramla ilgili yaklaşımların temellerinin bilinmesi, güncel sivil toplum tartışmalarını daha iyi kavrayabilmemize yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, öncelikle sivil toplumun Antik Yunan ve Ortaçağ'daki varlığını etkileyen yaklaşımlar ve gelişmeler üzerinde durmak faydalı olacaktır (Kanılmaz, 2023).

2.1.2.1. Antik Çağ'da sivil toplum

Sivil toplum kavramı, Aristoteles'in "Politika" adlı eserinde siyasal toplumu tanımlamak için "politikekoinonia" terimini kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. Cicero, bu terimi Latinceye "societascivilis" olarak çevirmiştir. 1400'lü yıllarda ise İngilizceye "civilsociety" şeklinde aktarılmış ve günümüzdeki anlamına ulaşmıştır (Kanılmaz, 2023).

Aristoteles, "politikekoinonia" terimiyle, bir polisin yani devletin sınırları içinde ve onun aracılığıyla elde edilen en yüksek amaç veya iyiliği kastetmiştir. Bu kavram, yalnızca yurttaşları değil, polis sınırları içinde yaşayan diğer insan topluluklarını da kapsamaktadır. Aristoteles, insanların aralarında yaptığı anlaşmalarla özgür ve eşit koşullarda bir araya gelip ortak bir yaşam kurduklarını vurgulamıştır. Dolayısıyla, Aristoteles'in sivil toplumu, devletle veya siyasal toplumla ayrı bir alan olarak değil, onlarla eş anlamlı bir bağlamda ele aldığı görülmektedir (Doğan, Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, 2003). O dönemde henüz sivil toplum ile devlet arasında bir ayrım yapılmadığı için, kavramlar birbirinin yerine kullanılmıştır. Çünkü bu dönemde polis, toplum ve birey kavramları arasındaki farklılıklar netleşmemişti ve siyasal hayata katılma hakkı yalnızca yurttaşlara aitti. Sonuç olarak,

polis içinde yaşayan köleler ve yabancılar herhangi bir kararda söz hakkına sahip değillerdi; bu da, yurttaş olmayanların sivil toplumun bir parçası olarak kabul edilmemesinden kaynaklanıyordu. Böylece Antik Çağ'da sivil topluma siyasal bir içerik yüklenmiş oluyordu (Göze, 2020, s. 47).

Poliste, yurttaşların şehir işlerine karşı duyarlı olmaları bekleniyor, bu duyarlılığı göstermeyenler ise ilgisiz ve hatta "ahmak" olarak değerlendiriliyordu. Bu politik anlayış, günümüzdeki demokrasilerin kapsayıcı ve çoğulcu niteliklerinden oldukça uzaktı. Antik Yunan'da politika yapma hakkı, genel nüfusun yalnızca çok küçük bir kısmını oluşturan yurttaşlara aitti ve kamusal alanda görev alabilmek için rekabet değil, rotasyon söz konusuydu. Ayrıca, Antik Yunan anlayışı çoğulculuğa izin vermiyor; yurttaşlardan, polis inancına (tanrılara) bağlı olmaları bekleniyordu. Kısacası, Antik Yunan dönemindeki siyasal toplum, modern anlamda on sekizinci yüzyılda şekillenmeye başlayan sivil toplumdan belirgin farklılıklar gösteriyordu. Bu farklılıklar, bir toplumun sivilleşmesinin temel etkenlerinden birini oluşturuyordu (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 65).

Antik Yunan'da polis kavramı, siyasal ile sosyal olan arasında bir ayrım yapmaksızın, şehir yaşamının tüm yönlerini kapsayan bir alan olarak görülüyordu. Bu nedenle siyaset, sosyal unsurları da içinde barındıran bir yaşam biçimi olarak algılanıyordu. Aristoteles, polis terimini kullanarak yurttaşların özel alanlarının dışında yer alan ve devlet işlerinin tartışıldığı sivil topluma karşılık gelen bir siyasal toplum alanını tanımlamaya çalışmıştı. Dolayısıyla, Aristoteles'in eserlerinde de görüleceği üzere, polis kavramı, devlet ile sivil toplum arasında bir ayrım yapılmadığını ortaya koyuyordu.

Bu bağlamda, sivil toplumun antik ya da premodern forma atfedilen tarzı, devletle sivil toplum arasında herhangi bir ayrım yapılmadığını ve bu iki entitenin sık sık özdeşleştirildiğini göstermektedir (Kalaycıoğlu & Sarıbay, 1999). Aristoteles'in sivil toplum ve siyasal toplum kavramları arasındaki ayrımın belirsizleşmesi ise, esasen Yunancadan Latinceye yapılan çevirilerle birlikte Roma-Hristiyan düşünce dünyasında bu kavramların yeniden yorumlanması ile ilişkilidir (Aslan S. , 2010). Bu noktada, Aristoteles'in 'politikekoinonia' terimi, Cicero tarafından Latince 'societascivilis' olarak çevrilmiş ve bu terim, Aristoteles'in anlayışına yakın bir biçimde anlamlandırılmıştır. Ancak, Latinceye 'Civitas' olarak tercüme edilen polis terimi, Romalılar için iki önemli olgu ile bağlantılı hale gelmişti. Bunlardan ilki, Antik Yunan polisinden daha geniş bir yapıyı temsil eden ve daha çok sosyal unsurları kapsayan

‘societascivilis’ iken, ikincisi yargı organizasyonunu tanımlayan ‘jurissocietas’tır. Cicero, bu bağlamda civitasın, rastlantısal olarak bir araya gelen insanlardan ziyade, bilinçli bir şekilde bir araya gelen ve ortak bir görüş oluşturabilen bir organizasyon olduğunu vurgulamıştır (Kanılmaz, 2023, s. 41).

Tarihsel olarak kısa bir süre sonra, Seneca, Cicero’ nun ardından polis kavramına sosyal bir boyut ekleyerek yeni bir siyasi özne tanımı getirmiştir. Seneca, bu tanımında, temel hak ve yükümlülüklerinden dolayı polis dışında kalan ve bu sorumluluklara dolaylı olarak bakan bir siyasi özneyi ifade etmeye çalışmıştır. Böylelikle, Aristoteles’in siyasal ve toplumsal olanı aynı anlamda kullandığı kavram, Cicero’ da hukuksal, Seneca’da ise sosyal bir boyut kazanan bir yönelimle anlamsal bütünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Sivil toplum kavramının anlamsal bütünlüğünü yitirmesine yol açan bir diğer boyut, teolojik açıdan sağlanan yorumdur. Roma-Hristiyan düşünce sistemi, sivil toplumu kiliseye zıt bir gerçeklik olarak devlet ile ilişkilendirerek bu boyutun temelini atmıştır. Özellikle Aristoteles’in geleneklerinden hareketle, Augustine’ in “societasterresta” terimini ve Aquinas’ ın “politikecommunitas” ifadesini kullanması dikkat çekicidir. Bu kullanımlarda öne çıkan husus, kavramın siyasal ve toplumsal bütünlüğünden ziyade, siyasi alanın devletle eş anlamlı olarak değerlendirilmesidir (Kalaycıoğlu & Sarıbay, 1999).

Sivil toplum kavramının Antik Yunan döneminde devletle eşdeğer bir şekilde kullanımı, Roma-Hristiyan düşüncesinin hukuki, sosyal ve teolojik boyutları eklenmiş olsa da, on sekizinci yüzyıla kadar süregelmiştir. Bu bağlamda, bir sivil toplum üyesi olmak, aynı zamanda yurttaşlık sorumluluğunu üstlenmeyi ve sivil toplum içindeki yükümlülükleri yerine getirmeyi gerektirmiştir (Kanılmaz, 2023, s. 38).

2.1.2.2.Orta Çağ’da sivil toplum

Sivil toplumun modern içeriğine şekil veren tarihsel olguların köklerinin Antik Çağ’a dayandığını belirttikten sonra Orta Çağ’da biçimlenmeye başladığını ve bu dönemde kentlerdeki ticaretin gelişmesiyle beraber, esnaf ve tüccar gibi burjuvazinin öncü unsurları, feodal düzen karşısında ekonomik özerklik kazanarak bu düzenin kurallarından kurtulduğunu ve özgürleştiğini belirtmek gerekir. Batı toplumlarında sivil toplum, kentsel yaşam içinde orta sınıfa sağlanan bazı sivil özgürlüklerle şekillenen, merkezi otoriteden bağımsız ve özerk kurumların varlığıyla gelişen toplumsal alanı ifade etmektedir (Kanılmaz, 2023, s. 38).

Sivil toplum kavramı, Ortaçağ Avrupa'sında bir yardımseverlik/hayırseverlik faaliyetleri olarak etkinlik sürdüren ve herhangi bir kural çerçevesinde olmayan bir yapı olarak görülmekteydi. Seküler bir yardımseverlik olarak meydana çıkan ve 'filantropi' (başkalarının refahı için yapılan çalışmalar) diye isimlendirilen bu yaklaşım da daha önce kilisenin öncülük ettiği 'hayırseverlik' düşüncesinde olduğu gibi sosyal problemlerin sebeplerini idrak etmeye çalışmak ve çözüm getirmek yerine günübirlik sonuçları önceleyen bir yaklaşım göstermiştir (Tosun M. , 2013). İlerleyen zamanlarda dini saiklerinden sıyrılan hayırseverlik yardım temelli faaliyetlerde bulunan kuruluşların ortaya çıkmasının da etkisiyle genişlemiştir. O zamana kadar kilisedeki hayırseverler ve filantropistlerin faaliyetleri ile şekillenen sivil toplum da dönüşüme uğramıştır (Güner, 2019, s. 33).

Orta Çağ döneminde sivil toplumun modern anlamda şekillenmesinde önemli bir etken, şehirlerin gelişimidir. On ikinci yüzyılda ortaya çıkan şehirler, özellikle ticaretin artışıyla birlikte önem kazanmaya başlamış ve şehir hayatı öne çıkmıştır. Şehirlerdeki ticari faaliyetler, toplumun genelinde bir zenginlik kaynağı yaratmıştır. Bu zenginlikten yararlanmak isteyen feodal asiller, daha önce karşılaşmadıkları bir düzeni yönetebilmek için esnaf, tüccar ve üretici sınıfın korunmasına ihtiyaç duymuşlardır. Üretici sınıf da feodal asillerin sağladığı yeni fırsatları değerlendirmek ve bir dizi hak kazanmak istemiştir. Böylece, feodal asiller ile üretici sınıf arasında ortak bir uzlaşma sağlanmıştır (Kanılmaz, 2023, s. 26).

Bu süreçte, üretici kesim çeşitli hak ve ayrıcalıklara ulaşmayı başarmıştır. Bu hakların başlıcaları şunlardır:

- Feodal asillerin, şehir yaşamının düzenini üretici unsurlara bırakması,
- Şehirlielerin kendi askeri birliklerini kurup örgütleyebilmeleri,
- Hukuk kurallarının şehir sınırları içinde ve şehirlielerin belirlediği çerçevede yürütülmesi,
- Şehirlielerin kendi mahkemelerini kurabilmesi,

Tüm bu kazanımlar, "hürriyet" kavramı etrafında biçimlenmiştir ve şehirlerde hürriyet anlayışının belirginleşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, şehir yaşamında bireylerden oluşan grupların, bireyden bağımsız bir "hükmi şahsiyet" elde etmesi ve bu ortak kimliğin sunduğu fırsatlardan yararlanması önemli bir gelişmedir (Mardin, 2015).

Orta Çağ'da şehirler açısından en dikkat çeken gelişmelerden biri de belediye örgütlerinin kurulmuş olmasıydı. Bu örgütlerin bir üst kuruluşu meclislerdi. Bu meclislerde, şehirlerde yaşayan ruhbanın, soylunun, zanaatkâr loncaların ve burjuvazinin önde gelenleri

sınıflar olarak yer alıyordu. Bu sınıflar arasında da çatışmalar vardı. Orta Çağ'da belediye örgütlerinin askeri gücü de oluşmuştu. Askeri güç, özellikle şehir sınırları içindeki düzeni ve dış feodallerden gelebilecek tehlikelere karşı kullanılıyordu. Sonuç olarak, şehirler geliştikçe otonom kazanacak ve daha güçlü olanları bağımsız cumhuriyete bile dönüşmeyi başaracaklardı (Kanılmaz, 2023).

Sivil toplumun, batıda ortaya çıkması ve onun tarihsel deneyimiyle şekillendirmiş bir düşünce olması bir tesadüf değildir. Çatışmaya dayalı bir siyasal sistemde gruplar arası ilişkiler batı toplumlarının düşüncü biçimini şekillendirmiştir. Bu tarihi süreçte bir yanda hegomonik bir güç olan kilise, diğer yandan siyasal anlamda artık kiliseden bağımsızlaşmanın yollarını arayan siyasal erkler ve bu çatışmanın ortasında kalmış ekonomik ve sosyal anlamda ezilen, hak arama mücadelesi veren insanlar bulunmaktadır. Böyle bir ortamda insanların devletten ayrı bir alan tanımlamaya çalışmaları ve sivil toplumun temellerini atmaları anlaşılır bir olgudur (Aktay, 2005).

Modern Çağ'ın oluşumunu sağlayan en önemli süreç, Aydınlanma felsefesinin toplumsal yansımalarını ortaya çıkartan kapitalist sermaye ve sanayi devrimidir. Aydınlanma, insanlığa yeni bir proje sunmuştur. Akılcılığa dayanan bu proje, kendini yepyeni bir bilgi anlayışıyla ifade etmiş, hiçbir kuşkuya yer bırakmadan geçmişin egemenlik alanlarını ortadan kaldırmış ve insanların erişiminde kolaylık sağlayan bir alan açmıştır. Tarihsel olarak Aydınlanma felsefesinin insanlığa sunduğu bu toplumsal proje, endüstriyel medeniyetin ve burjuvazinin ilerlemesiyle özdeşleşmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda batıda ortaya çıkan siyasal ve sosyal dönüşümler sivil toplum alanını da etkilemiştir. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan savaşların yıkıcı etkisinden zarar görmüş askerlere ve sivillere yardım etmeyi amaçlayan birçok kurum ortaya çıkmıştır ve bu kurumlar zaman içinde uluslararası örgütler haline gelmiştir. STK'lar Sanayi Devrimi ile değişen toplumsal yapının getirdiği ekonomik ve sosyal dönüşümlerin yıkıcı etkilerini minimize etmek noktasında da önemli olmuştur. Söz konusu kurumlar sadece yardım amaçlı kurulanlar ile sınırlı kalmamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da insan hakları savunuculuğu yapan kurumların da ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Ryfman, 2006).

2.1.2.3. Osmanlı Dönemi'nde Sivil Toplum

Osmanlı Dönemi'nde sivil toplum kuruluşları, modern anlamda kurumsallaşmış dernek ve vakıflardan oldukça farklı bir yapıya sahipti. Ancak bu dönemde halkın sosyal, kültürel ve dini ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla birçok kurum ve yapı mevcuttu. Osmanlı'daki sivil toplum kuruluşları genellikle dini ve sosyal temellere dayalıydı ve çoğunlukla yerel düzeyde faaliyet gösteriyordu. Osmanlı dönemi, günümüzdeki anlamıyla bir sivil toplum örgütünün varlığını bulmakta zorluk çekse de, modern öncesi dönemi değerlendirdiğimizde, özellikle gönüllülük esasına dayanan sosyal ve ekonomik faaliyetleriyle bazı yapıların öne çıktığını görüyoruz. Bu bağlamda, vakıflara bağlı medreseler ile kökeni ahi teşkilatına dayanan ve Roma'daki ticaret örgütlerinden ilham alan Loncalar örnek olarak gösterilebilir (Doğan & Cihan, Osmanlı Toplum Yapısı ve Sivil Toplum, 2007).

Bu dönemdeki sivil toplum kuruluşları arasında vakıflar, cemiyetler, esnaf ve zanaatkârlar, medreseler ile hayır kurumları gibi çeşitli yapılar bulunuyordu. Bu kuruluşlar, dini, sosyal, siyasi ve kültürel işlevler üstlenmişti. Osmanlı Dönemi'nde sivil toplum kuruluşları genellikle dini, sosyal ve kültürel işlevlere sahipti. Bu kuruluşlar, Osmanlı toplumunun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunmada önemli bir rol üstlenmişti. Özellikle vakıflar, medreseler ve esnaf loncaları, Osmanlı'nın güçlü toplumsal yapısının temel taşlarını oluşturuyordu. Modern anlamda kurumsal sivil toplum kuruluşları ise, Osmanlı'nın son döneminde, özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Batı'dan alınan etkilerle daha belirgin hale gelmiştir.

2.1.2.3.1. Vakıf

Osmanlı İmparatorluğu'nda en yaygın sivil toplum kuruluşları olarak öne çıkıyordu. Bu yapılar, devletin sunduğu hizmetlerin ötesinde sosyal hizmetleri sağlamak, eğitim, sağlık, altyapı ve yardım faaliyetlerini düzenlemek amacıyla kurulmuşlardı. Genellikle hayır işlevi taşırlar ve bağışlanan mallar ya da gelir kaynakları belirli bir amaca hizmet etmek üzere kullanılırdı. Örneğin, cami, okul, hastane, köprü ve kütüphane gibi yapılar vakıflar aracılığıyla inşa edilirdi. Vakıflar, halkın sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynuyordu. Osmanlı şehirlerinin kuruluşu ve gelişiminde büyük rol oynayan vakıflar, sosyal hayatın hemen her alanına etki ederek şehirlerin silüetini ve mimarisini de şekillendirmiştir. Ayrıca,

mahallelerdeki uyum, dayanışma ve yardımlaşmanın bu sistemin etkinliğini artıran önemli unsurlar olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de, yardımlaşma ve dayanışma anlayışının bir kurumu haline gelen vakıf sistemi, Osmanlı toplumunun gelişim sürecinde kayda değer bir etkiye sahiptir. Bu sistem, Osmanlı şehir ve toplum hayatına derinlemesine etki etmiş olup, sayısız araştırmaya da ilham kaynağı olmuştur (Bayartan, 2008).

2.1.2.3.2. Cemiyet

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, özellikle 19. yüzyılda, çeşitli sosyal, kültürel ve siyasi amaçlarla pek çok cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetler, toplumsal sorunlara çözüm bulmaya yönelik faaliyetler yürütmüştü. Örneğin, İstanbul'da kurulan bazı cemiyetler eğitimde reform yapmaya, kadın haklarını savunmaya ve kültürel mirası koruma çalışmalarına öncülük etmiştir. Bu bağlamda, günümüz derneklerinin temel taşları olarak görülmektedirler.

19. Asırdan itibaren "cemiyet" terimi, ilkin Lübnan'da, ardından Osmanlı Devleti'nin Arapça konuşulan öteki bölgelerinde, bilimsel, sanatsal, hayır ve siyaset işlerinin organize edilmesi gibi amaçlarla tesis edilen gönüllü dernekleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak, Beyrut'ta 1847 yılında Amerikan Protestan misyonerlerin çabalarıyla kurulan ve tamamen Hristiyan üyelerden oluşan el-Cem'iyetü's - Sûriyye kurulmuştur. Daha sonra 1857 yılında tesis edilen ve bu sefer Hristiyanlarla birlikte Dürzî ve Müslümanları da kapsayan el-Cem'iyetü'l-İlmiyyetü's-Sûriyye ismiyle faaliyetlerine devam etmiştir. İzleyen yıllarda, başta okul açmak ve muhtelif hayır hizmetlerini gerçekleştirmek amacıyla İskenderiye'de Cem'iyetü'l-Hayriyyeti' l - İslâmiyye (1878), Beyrut'ta Cem'iyetü'l-mekâsıd'l-hayriyye (1880) ve Kahire'de Muhammed Abduh' un da yer aldığı Cem'iyetü'l-hayriyyeti'l-İslâmiyye (1892) isimli cemiyetler kurulmuştur (Hanioğlu, 1993, s. 339-341).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, özellikle Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemleriyle birlikte Batı'nın etkisi altında yeni toplumsal hareketler ortaya çıkmaya başladı. Bu dönemde, toplumun daha geniş kesimlerini kapsayan cemiyetler kuruldu. "İttihat ve Terakki Cemiyeti" gibi siyasi hareketler, toplumsal ve siyasal reformları hedefleyen yapılar olarak dikkat çekti. Bu cemiyetler, Osmanlı'nın son yıllarında siyasi değişimlerin öncüsü oldu.

Osmanlı'da dini topluluklar, halkın sosyal yapısında önemli bir rol oynamaktaydı. İslam'ın yanı sıra Hristiyan ve Yahudi toplulukları da kendi dini derneklerini ve vakıflarını kurarak varlıklarını sürdürdüler. Osmanlı devleti, bu dini toplulukların iç işlerine saygı gösteriyor ve onlara belirli özgürlükler tanıyordu. Bu yapılar aynı zamanda sosyal hizmetler, eğitim ve kültür alanında da faaliyet gösteriyordu.

2.1.2.3.3. Esnaf birlikleri

Esnaf ve zanaatkârlar da Osmanlı toplumsal hayatında önemli bir yer kaplıyordu. Her meslek grubunun bir loncası bulunmaktaydı ve bu loncalar; üyelerinin haklarını korumak, mesleki eğitim sağlamak ve ticaretin düzenli yürütülmesini temin etmek amacıyla faaliyet gösteriyordu. Dolayısıyla loncalar, bir nevi meslek örgütleri olarak sivil toplumun simgelerinden biri haline gelmişti. Esnaf birlikleri, genel olarak "ehl-i hiref" olarak da bilinir. 17. yüzyılda İstanbul'daki esnaf birliklerinin isimlerini tek tek sıralayan Evliya Çelebi, bu kurumların önemine dikkat çeker. Osmanlı döneminde esnaf ya da sanat ehli, iki ana gruba ayrılır: Devlete ait iş yerlerinde maaş karşılığı çalışanlar “ehl-i hiref-i hâssa” olarak adlandırılırken, serbest çalışanlar ise bu kapsama dâhil edilmez. Devlet, bu çalışmalara doğrudan kontrol uygularken, esnaf teşekküllerine ve loncalara bağlı özel girişimler üzerinde dolaylı bir denetim mekanizması kurar. Böylece tüm esnaf kuruluşları, ham madde temini, üretim, fiyat belirleme ve pazarlama gibi süreçlerde devletin denetimi altında faaliyet gösterir. Ayrıca, ihtiyaç durumunda serbest meslek sahipleri de devlet hizmetine çağrılabilir. Bu genellikle savaş zamanlarında gıda tedariki, giysi yapımı ve askerî malzemelerin üretim ve onarımında ortaya çıkan gereksinimler için gerçekleştirilir (Kala, Esnaf, 1995).Lonca terimi, hem esnaf birliklerini hem de organize olmuş esnafı ifade eder. Zira teşkilatlanmamış bir esnaf grubu için esnaf birliklerinin işlevlerini yerine getirebileceği özel bir yerlere ihtiyaç yoktu. Başka bir deyişle, lonca kavramı yalnızca teşkilatlı esnaf birlikleri için geçerlidir. XVIII. yüzyıldan önce de esnaf birliklerinin çeşitli faaliyetlerini yürüttüğü mekânlar bulunmaktaydı; ancak bu mekânlar lonca olarak adlandırılmıyordu. Bazı araştırmacılar, lonca terimini gedikli esnafı tanımlamak için kullanmakta ve "loncalanmış esnaf" ifadesini tercih etmektedirler. Ancak belgelerde lonca ve gedik terimleri asla birbirinin yerine kullanılmamıştır. Esnaf birliği, hem gediksiz hem de gedikli esnaf gruplarını kapsayan bir terimdir. Bu karışıklık, esnaf birliği, lonca ve

gedik terimlerinin birbirleriyle iç içe geçmesinden kaynaklanmaktadır (Kala, Lonca, 2003, s. 211-212).

2.1.2.3.4. Medrese

Osmanlılar döneminde yeni fethedilen yerleşim alanlarına medrese inşa etmek, yerleşik bir gelenektir. Osmanlı idaresine katılan bölgelerde medreselerin kurulması yalnızca eğitim amacına hizmet etmekle kalmıyor; aynı zamanda İslam dininin ve kültürünün yaygınlaşmasına, devlet, aydınlar ve halk arasındaki uzlaşmanın sağlanmasına ve yönetimin topluma benimsetilmesine de büyük katkı sağlıyordu (Bozkurt, 2003, s. 327-333). Medreseler Osmanlı döneminde eğitim veren ve dini ile sosyal hizmetlerde bulunan önemli kurumlardı. Birçok medrese, kendi vakıflarına sahip olup topluma çeşitli hizmetler sunuyordu. Bu medreseler, halkın eğitim ihtiyaçlarını karşılayarak aynı zamanda dini ve kültürel bilgilerin aktarımını sağlıyordu. Müderrisler ve suhtelerin işbirliği ile sosyal hayata da katkı sunan bu medreselerde kimi zaman yönetimle aralarındaki problemler nedeniyle isyanların da olduğu görülmüştür.

2.1.2.3.5. Diğer kuruluşlar

Osmanlı Dönemi sivil toplum kuruluşları arasında özellikle toplumun fakir kesimlerine yardım amacıyla kurulan hayır kurumları da oldukça yaygındır. Bu kuruluşlar, cami ve medreselerle birlikte hastane, aşevi gibi yapılar inşa etmekte, yiyecek ve giyecek yardımları sağlamaktaydı. Ayrıca, çocuklar ve kadınlar gibi sosyal hizmet gereksinimi duyan gruplar için de çeşitli yardımlar sunuluyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki vakıflar, loncalar, Ahi teşkilatları ve tarikatlar, bir tür sivil toplum örgütü işlevi gördükleri kabul edilmektedir. Ancak, devletin birey lehine güçlerini sınırlama çabası bulunmadığı ve halkın demokratik anlamda yönetime katılması mümkün olmadığından, bu sivil örgütlenmelerin Batı ile kıyaslandığında yalnızca sosyal amaçlarla sınırlı olduğu gözlemlenmektedir (Abay, 2012, s. 03.01).

2.1.2.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Sivil Toplum (1923 – 1950)

Cumhuriyet dönemi, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının gelişimi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda daha çok dini, sosyal

ve kültürel temellere dayanan sivil toplum kuruluşlarının yerini, Cumhuriyet ile birlikte daha modern, demokratik ve laik temelli yapılar almıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devletin yapısal reformları ve toplumsal dönüşüm süreçleri de sivil toplum alanında önemli değişimlere yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanın ardından başlayan tek parti dönemi, sivil toplum alanının yapılanmasında kuşkusuz Osmanlı döneminden farklı özellikler taşıyordu. Bu dönem, geleneksel Osmanlı zihniyetinde egemen olan devlet-toplum algısının yerini Batılı ve modern bir devlet-toplum anlayışına bıraktığı bir süreçtir. Devletin meşruiyet temelleri yeniden şekillenirken, toplumun devlet karşısındaki konumu ve devlet ile toplum arasındaki alanın niteliği de değişim göstermekteydi (Tosun E. , 2001). Tek partili dönemde, Batılı ve modern bir toplum oluşturma çabaları sürerken, yükselen muhalefete yönelik baskı ve yasaklar, sağlıklı bir sivil toplum ortamının gelişimini engellemiştir. Ayrıca, savaş sonrası toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel göstergelerinin zayıflaması da dikkate alındığında, bu dönemin sivil toplum alanını canlandıracak bir altyapıdan yoksun olduğu söylenebilir (Akçeşme, 2013, s. 202-225).

Cumhuriyet dönemi sivil toplum kuruluşlarının gelişiminde, Atatürk'ün "halkçılık" ve "cumhuriyetçilik" ilkeleri önemli bir yer tutmuş, toplumsal yaşamın her alanında halkın katılımını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde sivil toplum kuruluşlarının çeşitliliği artmış ve bu yapılar, toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunmaya devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kadınların toplumsal alandaki konumunu güçlendirmek amacıyla birçok kadın derneği ve kuruluşu kurulmuştur. Bu kuruluşlar, kadının eğitim alması, sosyal hayatta yer alması, seçme ve seçilme hakkı gibi konularda farkındalık yaratmak amacıyla faaliyet göstermiştir. Bununla birlikte Cumhuriyetin en önemli hedeflerinden biri, halkın eğitim seviyesini yükseltmekti. Bu doğrultuda birçok eğitim ve kültür odaklı sivil toplum kuruluşu kurulmuş ve devletle işbirliği içinde eğitimde reform yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde halkın sağlık hizmetlerine erişimi sınırlıydı. Bu nedenle sağlık ve sosyal yardım alanında birçok dernek ve vakıf faaliyet göstermeye başlamıştı. Gençlerin eğitimi, sağlıklı gelişimi ve toplumsal katılımı bu dönemde önemli bir konu haline gelmiştir. Toplumun farklı kesimlerine yardım etmek ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla da çeşitli dernekler kurulmuştu. Bu kuruluşlar, özellikle kırsal alanda yaşayan yoksul halkın yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımı konusunda da çeşitli adımlar atılmıştır. Bu alanda sivil toplum kuruluşları

kurulmuş ve engellilerin hakları savunulmuştur. İlerleyen yıllarda çevre bilinci artmaya başlamış ve doğal hayatın korunmasına yönelik bazı sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan bazı dernekler;

2.1.2.4.1. Türk Kadınlar Birliği

Türkiye'nin en eski kadın hakları derneklerinden biri olan bu kuruluş, kadınların toplumsal ve siyasi alanda eşit haklara sahip olmaları için mücadele etmiştir. Türk Kadınlar Birliği, 7 Şubat 1924 tarihinde Nezihe Muhittin, Latife Bekir (Çeyrekbaşı) ve Sabiha Zekeriye (Sertel) ekibi tarafından kuruldu. Şükufe Nihal aktif üyelerden birisidir. Derneğin, Atatürk'ün eşi Latife Hanımdan da büyük destek aldığı bilinmektedir. Kuruluş amacı, kadının siyasal haklarını elde etmesi ve sosyal yaşama eşit olarak katılmasının sağlanmasıdır (Uğurman, 2025). Dernek, faaliyetlerine aktif olarak devam etmektedir.

2.1.2.4.2. Türk Eğitim Derneği

Türk halkının eğitim seviyesini yükseltmek ve modern eğitim standartlarına ulaşmak amacıyla kurulan bu dernek, okullar, burslar ve eğitim projeleriyle geniş bir etki alanı yaratmıştır.

Türk Eğitim Derneği, 31 Ocak 1928 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanındaki ilk sivil toplum kuruluşu olarak, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin toplandığı binada kuruldu. Maddi imkânları yetersiz olan başarılı çocukların eğitimine destek veren TED, eğitim alanında sivil inisiyatifin güçlendirilmesini amaçlayarak, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar geniş bir yelpazede yürüttüğü çalışmalarla hem ulusal hem de uluslararası düzeyde aktif olmayı hedeflemektedir. Uygarlık değerlerini koruma ve geliştirme çabasında da önemli bir rol oynamayı benimseyen derneğin misyonu, tüzüğünde şöyle ifade edilmiştir: “Cemiyet, siyasi hiçbir gaye gütmeyip, sadece memleket gençliğinin tahsil ve terbiyesine yardım ile iştigal eyler” (TED, 2025).

2.1.2.4.3. Halk Evleri

Cumhuriyetin kültürel gelişim hedeflerinin bir parçası olarak kurulan Halk Evleri, özellikle köylerde halkın eğitilmesi ve kültürel olarak gelişmesi için önemli bir

sosyal platformdu. Halkevleri, 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren önemli kuruluşlardır. Bu kuruluşların amacı, Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve devrimleri doğrultusunda halkın sosyal ve kültürel alanda gelişimine katkıda bulunmaktır. Ayrıca, 1929 Ekonomik Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle zayıflayan Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak amacıyla, cumhuriyet coşkusuyla bir kültür seferberliği başlatmak ve cumhuriyet bilincini yükseltmek için bir çözüm sunmaktır. Kuruluş aşamasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde milli kimlik çerçevesinde oluşan birçok dernek gibi, özellikle Türk Ocakları'nın örgütlenme ve çalışma biçiminden etkilenmiştir. Bu süreçte, yurtdışındaki benzer kuruluşlar da incelenmiştir. Türk Ocakları'nın 1931 yılında kapanmasının ardından, 1932'de kurulan Halkevleri, tüm vatandaşların ilgi alanlarına göre tercih edebileceği çeşitli şubeler sunmaktadır (Tekerlek, 2005).

2.1.2.4.4. Türk Kızılayı

Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçen bu kuruluş, savaş ve afet dönemlerinde halkın sağlık ve yardım ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir rol oynamıştır. Kızılay, savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere ayırım gözetmeksizin yardım etme arzusundan doğmuştur. 11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay, 1877' de "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti", 1923 de "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947' de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kuruluşa "KIZILAY" adını M. Kemal Atatürk vermiştir. Kızılay, kan bağıışı, sağlık hizmetleri ve sosyal yardımlar gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir (Kızılay, 2025).

2.1.2.4.5. Türk Diş Hekimleri Birliği

Sağlık alanında bir diğer önemli sivil toplum kuruluşu olan bu birlik, diş hekimliği mesleğinin gelişmesine katkı sağlamış ve halkın ağız sağlığı konusunda bilinçlenmesini sağlamıştır (TDB, 2025).

2.1.2.4.6. Türk Gençlik Derneği

Türk gençliğinin Cumhuriyet değerleri doğrultusunda yetişmesi amacıyla kurulan bu dernek, sosyal ve kültürel faaliyetlerle gençlerin toplumsal sorumluluk bilinciyle yetişmelerini sağlamak için çalışmıştır.

2.1.2.4.7. Türk Yardım Derneği

İnsanlara, özellikle doğal afetlerden etkilenenlere yardım ulaştırmayı hedefleyen bu dernek, sosyal dayanışma için önemli bir platform sunmuştur. (<https://www.tysd.org.tr>).

2.1.2.4.8. Türk Sakatlar Derneği

Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan bu dernek, engellilerin eğitim alması, iş bulması ve sosyal hayat içinde daha fazla yer edinmeleri için çalışmalar yapmaktadır. 1958 yılında Nafi Tuna, Cenani Çalışan ve birkaç arkadaşı tarafından kurulan dernek, ilk başta "Felçliler Derneği" olarak tanınmaktaydı ve iki yıl boyunca faaliyet göstermiştir. O dönemin İstanbul Valisi Vefa Poyraz, derneğe bir tek katlı bir bina tahsis ederek İstanbul Tıp Fakültesi ile Çapa Öğretmen Okulu arasında yer alan bu binaya geçiş sürecini gerçekleştirmiştir. Dernek yeni yerinde faaliyete başladıktan sonra, İstanbul Tıp Fakültesi Ortopedi Kliniği'nin hocaları da derneğe katılarak onun daha kapsamlı hale gelmesine katkıda bulunmuşlardır. 1960 yılındaki genel kurulda ise derneğin adı "Türkiye Sakatlar Derneği" olarak değiştirilmiş, böylece daha geniş bir kitleye ulaşma hedeflenmiştir (TSD, 2025).

2.1.2.5.1950 sonrasında sivil toplum kuruluşları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de toplumsal değişim süreci hız kazanmıştır. Çok partili hayata geçişin yanı sıra sanayileşmenin başlaması ve kırsaldan kente göç, bu dönemdeki toplumsal dönüşümü önemli ölçüde tetiklemiştir. Özellikle tek parti yönetiminin baskılarından bunalan toplum, demokrasi özlemi ve sivil toplum talepleriyle, çok partili sisteme geçişle birlikte oluşan muhalefetle daha güçlü bir şekilde

kendini göstermiştir. Tanzimat, İkinci Meşrutiyet ve tek parti dönemlerinde yeterince gelişme kaydedemeyen sivil toplum, 1945 sonrasında belirgin bir ilerleme göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi yolculuğunda bir dönüm noktası kabul edilen 1945 ile demokrasinin ilk kez kesintiye uğradığı 1960 arasındaki dönem, demokratikleşme adına kayda değer gelişmelerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu dönem boyunca toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda meydana gelen değişimler, toplumun her kesimi tarafından aynı şekilde karşılanmamıştır. 1954 sonrası yaşanan ekonomik sıkıntıların siyasal bir krize dönüşmesi, Demokrat Parti Hükümeti'nin sivil toplum üzerindeki kontrolünü artırmış ve hatta çeşitli yasaklar ve kısıtlamalar getirilmesine neden olmuştur (Akkiraz & Arslanel, 2015).

1945 yılı öncesine baktığımızda, tek parti yönetiminin izlediği politikaların etkisiyle Türkiye'de sivil toplumun varlığının neredeyse yok denecek kadar az ve etkisiz olduğu görülmektedir. Ancak 1945'in ardından, özellikle Demokrat Parti'nin (DP) kurulması ile birlikte, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) öncülüğünde siyasi partiler, dernekler ve basın gibi sivil toplum kuruluşlarıyla üniversitelerde kapsamlı yasal düzenlemelerin yapıldığı bir süreç yaşanmıştır.

Çok partili hayata geçiş, sivil toplumun gelişimine büyük katkılar sağlasa da, hoşgörüsüzlük ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin çoğulculuk değil de, parlamentoda çoğunluk elde edilmesi ve istenilen her şeyin yapılabilmesi olarak algılanması, çok partili yaşamın getirdiği demokratikleşme umutlarının sekteye uğramasına neden olmuştur (Doğan, Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi, 2007). 1950'de iktidara gelen DP, özgürlükçü anlayışını sürdürememiş ve muhalefeti baskı altına almaya çalışmıştır. Meclisteki çoğunluğuna dayanarak, özgürlükler üzerinde kısıtlamalar getirmeye başlamıştır (Kapani, 2023).

DP'nin iktidara gelmesinin ardından, iktidar ve muhalefet ilişkileri giderek gerginleşmiştir. Bu gerginliğin, DP'yi destekleyen köylü kesim ile ekonomik olarak güçlenen ticaret ve sanayi alanında çalışan kesimle, zamanla toplumsal konumları gerileyen CHP arasında yaşandığı söylenebilir. CHP, DP'nin demokratik rejimin gereklerini ihlal ettiğini iddia ederek bürokrasi ve askerlerden destek bulmayı başarmıştır. Bu durum, siyasi hayatta bloklaşmalara yol açmış ve mevcut bürokrasi ile sivil toplum kuruluşları arasında bir çatışma yaratmıştır (Doğan, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, 2020). Önceden siyasette muhatap alınmayan toplumsal gruplar, çok partili hayata geçiş ile birlikte ve seçim süreçleri aracılığıyla kendilerine siyasi alanda yer edinmeye başlamışlardır. Bu durum, siyasi

elitlerin yönetim üzerindeki tekelini kaybetmelerine ve daha geniş toplum kesimlerinin kamusal sorunlara eğilmelerine yol açmıştır. Sonuç olarak, bu geçiş süreci, Cumhuriyet rejiminin toplumsal taban tarafından kabul edilmesine ve demokrasi fikrinin halk arasında güncel bir konu olarak değerlendirilmeye başlamasına vesile olmuştur.

DP iktidarı dönemi, demokratik yönden iktidar ve muhalefet ilişkilerinde kalıcılık sağlayamamış olsa da, sivil örgütlenmelerin önemli ölçüde arttığı bir dönem olmuştur. Bu sivil örgütlenmelerin niteliği, dönemin toplumsal yapısı hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır (Doğan, Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi, 2007). Ancak kamusal ilginin artması ve sivil toplumun gelişimi, mevcut güç dengelerini zorlayarak yeni dinamikler yaratmıştır. Örgütlerin sayısının artmasına rağmen, bu örgütlerin devlete hâkim olma düşüncesiyle hareket ettiği görülmektedir. Bu durum, sivil toplum örgütlerinin devletten bağımsız çıkarlar peşinde koşmadığını ortaya koymaktadır (Tuncel, 2011).

1960'lı yıllarda ortaya çıkan “yeni toplumsal hareketler” de sınıf temelli hak arayışlarından ziyade ekonominin alanına girmeyen farklı konuları temel almaktadır. İnsan hakları, kadın, çevre ve lgbti gibi farklı temalarda hak arayışlarının bu hareketlerin temelini oluşturduğu görülmektedir (Çayır, 2016). Yeni toplumsal hareketler aynı zamanda sivil toplumun gelişiminde de önemli bir dönemi temsil eder. Sancar'ın da belirttiği gibi 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bu hareketlerin temsil ettiği değerler günümüzün insan hakları, çevre, kadın vb. alanlarda faaliyet gösteren STK'ların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak yine Sancar'ın belirttiği gibi bu dönemin toplumsal hareketlerinin etkisiyle ortaya çıkmış STK'ların sivil toplum alanındaki rolleri 1990'lı yıllara kadar önemli bir etkiye sahip olmamıştır (Sancar, 2000). Sivil toplum alanının 1990'lı yıllarda profesyonelleşmesinin ve bununla birlikte gelen kurumsallaşma ve bürokratikleşmenin getirdiği dönüşümler sivil toplum kuruluşlarına karşı yapılan eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren toplumsal konularla ilgili olarak verilen kararlarda git gide daha tesirli aktörler olagelmışlerdir (Akbal, 2017). Kamusal ve sivil alanların pek çok kısmında karşımıza çıkmakta olan STK'lar, insan hakları, kalkınma, çevre gibi birçok farklı alanda etkinlik göstererek politika üretip hizmet sağlayan kurumlardır (Aslan M. , 2004). Farklı örgütlenme biçimine sahip olan STK'lar kimi pek çok alanda dernek, sendika, vakıf, cemiyet olarak isimlendirilebilmektedirler (Okcebe, 2023).

STK'lar her ne kadar daha öncesinde Milletler Cemiyeti içinde bir dönem aktif rol alan aktörler olarak görülmüşlerse de rollerinin resmileşmesi esas olarak Birleşmiş Milletler' in kurulması ile mümkün olmuştur (Ryfman, 2006). Ancak her ne kadar STK'ların BM sistemine dâhil edilmeleri resmi olarak mümkün hale gelmiş olsa da STK'lar çok uzun bir süre faaliyetlerin dışında bırakılmaya devam edilmiştir (Sancar, 2000).

2.2. Batman'daki Sivil Toplum Kuruluşları

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Dernekler Bilgi Sistemi'ndeki veriler incelendiğinde sivil toplum kuruluşları bakımından zengin olan ülkemizde toplamda faal dernek sayısı 101.017'dir. Bu sayının 112'si yabancı kuruluş statüsündedir. Bu derneklerin %0.27'si Batman'da mevcut olup bu sayı 269'dur. Derneklerin toplam üye sayısı 24.034'tür. Batman'da bulunan 269 sivil toplum kuruluşunun yalnızca 3 tanesine aktif olarak yardım toplama izni verilmiştir (DERBİS, 2025).

Araştırmamıza konu olan sivil toplum kuruluşları Batman'da aktif olarak varlığını sürdüren ve topluma hem sosyal hem de siyasi anlamda etkin olan dernek ve cemiyetlerdir. Bu anlamda değerlendirildiğinde mevcut sosyo-politik yapıda iz bırakmış olan yerel siyasi aktörlerle birbirini destekleyen sivil toplum kuruluşları araştırmamızın temelini oluşturacaktır. Batman'da son seçimlerde en çok oy alan gelen üç siyasi parti ve bu siyasi partilerle fikir alışverişi içerisinde olan sivil toplum kuruluşları yine araştırmamızın temelindedir.

2.3. Batman'da Siyasi Partiler ve Seçim Dinamikleri

Batman'da siyasi partiler ve şehrin seçim dinamiklerinin tespit edilebilmesi için öncelikle kentteki seçim sonuçları ile ilgili bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Şöyle ki;

31 Mart 2019 Yerel Seçimleri sonuçlarına göre Türkiye geneli'nde Ak Parti 20.583.896 oyla %44.33, CHP 13.983.738 oyla %30.11, İyi Parti 3.459.491 oyla %7.45 MHP 3.394.491 oyla %7.45, HDP ise 1.970.379 oyla %4.24 oranında oya sahip olmuştur. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinin il sonuçları ise şu şekildedir: HDP (Mehmet Demir) 120.014 oyla %66.02, Ak Parti (Murat GÜNEŞTEKİN) 51.902 oyla %28.55 oranında oy almış ve geri kalan %5.43'lük oy oranı da diğer adaylar tarafından

paylaşılmıştır.(https://tr.wikipedia.org/wiki/Batman%27da_2019_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri)

2023 Milletvekili Genel Seçimlerinde ittifaklar dâhilinde seçimlere giren siyasi partilerin Türkiye geneli partilere göre seçim sonuçları şu şekildedir:

Ak Parti 19.387.412 oyla %35.61, CHP 13.791.299 oyla %25.33, MHP 5.484.515 oyla %10.07, İYİ Parti 5.572.482 oyla %9.68, Yeşil Sol Parti 4.803.774 oyla %8.82 oy oranı ile seçimi tamamlamıştır. Cumhur (Ak Parti, MHP, BBP, YRP, HÜDA PAR), Millet (CHP, İYİ Parti, Saadet, Gelecek, DP), Emek ve Özgürlük (TİP, Yeşil Sol) vs. ittifakları altında toplanan siyasi partilerin milletvekilliği dağılımları da yine seçim sisteminin belirlediği kriterlere göre olmuştur. 2023 Milletvekili Genel Seçimlerinin Batman ilindeki sonuçları ise şu şekildedir. Emek ve Özgürlük İttifakı (Yeşil Sol, TİP) 194.142 oyla %57.79 (3 milletvekili), Cumhur İttifakı (Ak Parti, HÜDA Par, YRP, BBP) 107.781 oyla %32.08 (2 milletvekili) oy oranlarını paylaşmışlardır (Vikipedi, tr.wikipedia.org, 2025).

31 Mart 2024 Yerel Seçimleri'nde ise Türkiye Geneli sonuçlar şu şekildedir: CHP 17.391.548 oyla % 37.76, Ak Parti 16.336.771 oyla % 35.48, YRP 2.851.784 oyla %6.19, DEM Parti 2.625.588 oyla %5.7 oranında oy toplamıştır. Bu seçimlerin Batman ili sonuçları ise şu şekildedir: DEM Parti (Gülistan SÖNÜK) 122.143 oyla %64.52, HÜDA Par (Serkan RAMANLI) 29.698 oyla %15.68, Ak Parti (Adil Sebati CEYLAN) 23.511 oyla %12.42 (Vikipedi, tr.wikipedia.org, 2025). Bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekici önemli noktalardan biri, her seçim döneminde yeni bir parti adının seçim sonuçlarında kendini gösterdiğidir. 2019 seçimlerinde HDP adıyla seçimlere giren parti 2023'te yerini Yeşil Sol'a bırakmış, 2024 yerel seçimlerinde ise yine bir isim değişikliği ile DEM parti olarak seçime girmiştir. Özellikle doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ciddi oranda seçmeni bulunan bu partinin her seçimde yeni bir adla var olmasının sebebi ya parti kapatma, ya da parti kapatılma riski olmasıdır. Diğer taraftan HÜDA Par adı altında seçime giren partinin bir sonraki seçimde ittifak dâhilinde seçimlerde var olduğundan kendi logosu ile seçime girmediği için seçim sonuçlarında değerlendirilmemiştir.

Batman farklı seçim tarihlerinde farklı siyasi partiler, aktörler ön plana çıkabiliyorken, son seçim sonuçları değerlendirildiğinde Batman'da mevcut iktidar partisi AK PARTİ ile birlikte DEM PARTİ ve HÜDAPAR olarak üç önemli siyasi yapının Batman'da etkin olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Araştırmamıza konu olan sivil toplum kuruluşları da bu siyasi yapılarla belirli konularda yakın iş birliği içerisinde

olup olmadığı, seçim dönemlerinde de siyasi partilerle etkileşim içinde olup, seçime doğrudan ya da dolaylı olarak etki edip etmedikleri konusu ele alınacaktır.

3. DEMOGRAFİK VERİLER

Bu bölümde araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet dağılımı, yaş aralığı, öğrenim durumu, meslek, yerleşim yeri, aylık hane geliri ve kendilerini tanımlama biçimi ile ilgili veriler sunulmuştur.

3.1. Cinsiyet Dağılımı

Araştırmaya 8 farklı STK temsilcisi katılmış, katılan bireylerin tamamı erkek kişilerden oluşmaktadır.

3.2. Yaş Aralığı

Araştırmaya katılan bireylerin 4'ü 35-44 yaş aralığında, 4'ü 45-54 yaş aralığındaki bireylerdir.

3.3. Öğrenim Durumu

Araştırmaya katılan bireylerin 2'si lise, 4'ü üniversite, 2'si lisansüstü eğitimi mezunudur.

3.4. Meslek Dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin 6'sı kamu çalışanı, 1'i özel sektör personeli, 1'i de serbest meslek erbabıdır.

3.5. Yerleşim Yeri

Araştırmaya katılan bireylerin tamamı şehir merkezinde ikamet etmektedir.

3.6. Aylık Hane Geliri

Araştırmaya dâhil olan bireylerin 6'sının aylık hane geliri 45.000 TL ve üzeri, 2'sinin ise 30.001 ila 45.000 TL arasındadır.

3.7. Bireyin Kendini Konumlandırması

Araştırmaya dâhil olan bireylerin 4'ü İslamcı, 1'i Müslüman, 1'i muhafazakâr, 1'i seküler, 1'i diğer olarak kendini ifade etmiştir.

4. BULGULAR VE ANALİZLER

4.1. STK'ların Seçim Sürecinde Çalışmalarının Tarafsızlığı ve Şeffaflığı

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), demokratik seçim süreçlerinde toplumsal farkındalık yaratma, seçim güvenliğini gözlemleme ve katılımı artırma gibi roller üstlenirken, tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerine bağlı kalmaları, toplumsal güven ve adaletin sağlanmasında kritik bir öneme sahiptir. Bu hususta görüşmeciler şunları ifade etmiştir.

G1- *“Hiçbir STK’ nın tarafsız davrandığını düşünmüyorum çünkü Her STK kendini bir yere düşünce dünyasına ait görür”*

G2- *“Geldiğimiz noktada halka hizmet etmeleri ve toplumsal çıkarları gözetmeleri beklenen bu kuruluşlar, çıkar odaklı bir tutumla işleyince, şeffaflıkları da sorgulanır hale gelir.”*

G3- *“Tarafsız buluyorum. STK’lar genelde toplumun dinamikleri olan kişilerden oluşur. Ülkenin geleceğini dert edinen, karşılık beklemezsiniz çalışan kişilerden oluşan STK’lar şeffaf olma durumundadır. Ama bazı STK’lar bazı partilerin gölgesinde durduğundan partilerinin her türlü kararlarını onaylamak durumunda kalmaktadırlar.”*

G4- *“STK’ların seçim sürecindeki çalışmalarını tarafsız ve şeffaf bulmuyorum, sebebi de Türkiye’de ve özellikle de bölgemizde sivil toplum bilincinin çok da özümsemediği kanaatini taşıdığımdan, siyasi partilerin etki alanı içerisinde bir çalışma yürüttüklerini düşünüyorum. Kısmen bağımsız kalmaya çalışan STK’lar olmakla birlikte bu etkinin dışında kalındığını pek de söyleyemeyiz.”*

G5- *“STK’lar mücadele anlayışları gereği bir ideolojik/siyasi bilince bürünerek bu yönde düşüncelerini yansıtmaktadırlar.”*

G6- *“İlimizdeki STK’ların çoğunun bağımsız ve tarafsız olmadıkları, şeffaf davranmadıkları kanaatindeyim. Çoğu STK fikirsel ve kültürel olarak bazı partilere, ideolojik çevrelere bağlıdırlar. Bu bağlılık sadece siyasi değil, çoğu defa ekonomik boyuta da sahiptir. STK’ların birçoğu kendilerini bağımsız, tarafsız, şeffaf gibi yansıtmalarına rağmen durum tam tersidir.”*

G7- *“İlimizde faaliyet yürüten STK’ların büyük çoğunluğu seçim sürecinde bir taraf tuttuğu için, maalesef ki süreci şeffaflıkla yürütemiyorlar. Hatta birçok STK, seçim süreci boyunca çalışmalarını askıya alıp seçim için sahaya iniyorlar.”*

G8- *“Her STK’ nın kuruluşundan itibaren kuruldukları amaçlarının gerçekleştirecek yönetimlerin oluşması yönünde tercihlerini yaparak çalışmalarını yürütmektedirler.”*

Demokrasinin yeterince gelişmediği toplumlarda, sivil toplum kuruluşlarının (STK) seçim süreçlerindeki tarafsızlığı ve şeffaflığı sıkça tartışma konusu olur. Bu tür toplumlarda, STK’ların bağımsız kalması zordur; ayakta kalabilmek için devletin sunduğu kaynaklardan veya iktidarın sağladığı avantajlardan faydalanmaya yönelirler. Siyaset kurumunun etkisi altında şekillenen bu yapı, STK’ların halk nezdindeki güvenilirliğini zedeler.

Devlet ya da iktidar gücü tarafından beslenen STK’ların tarafsız kalması neredeyse imkânsız hale gelir. Seçim süreçlerinde ise bu tür STK’lar, doğal olarak siyasi bir angajmana girme eğilimindedir. Halka hizmet etmeleri ve toplumsal çıkarları gözetmeleri beklenen bu kuruluşlar, çıkar odaklı bir tutumla işleyince, şeffaflıkları da sorgulanır hale gelir. Bu bağlamda, demokrasinin yeterince kökleşmediği yerlerdeki STK’ların seçim süreçlerine yönelik çalışmalarının tarafsız ve şeffaf olduğu söylenemez; aksine, siyasi güç tarafından şekillendirilen bir araç haline gelmeleri sık rastlanan bir durumdur.

STK’ların seçim sürecindeki şeffaflık düzeyleri, siyasi veya ideolojik bağlılıklarına göre değişiklik göstermektedir.

Yapılan mülakatlarda cevaplar gösteriyor ki; Batman’daki birçok STK, seçim süreçlerinde STK’ların tarafsız ve şeffaf bir pozisyonda olduklarına inanmıyorlar. İdeolojik ya da çıkar sebepli siyasi partilerle az ya da çok dirsek teması ile tarafsızlıklarını bir tarafa bırakmaktadırlar.

4.2. STK’ların Aday Belirleme Sürecine Etkileri

Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar), toplumsal sorunlara yönelik çözüm arayışlarında etkin rol oynayan yapılar olarak, aday belirleme süreçlerine doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunabilir ve bu süreçte temsil edilen değerlerin siyasal alana yansımalarına katkı sağlayabilir.

G1- “Her STK kendi düşünce dünyasına ait adayların kazanması için az çok çaba sarf eder.”

G2- “STK’lar, seçim süreçlerinde belirlenen adayların kendi ideolojik çerçevelerine uygun olmasını sağlamak için çeşitli yollarla etkili olmaya çalışırlar. STK’ların siyasi partilere veya adaylara verdiği örtülü ya da açık desteklerle kendini gösterir. Seçim süreçlerinde tarafsız olması beklenen STK’lar, siyasetin içinde yer almak ve devletin sağladığı kaynaklardan yararlanmak için aday belirleme süreçlerine müdahil olurlar.”

G3- “STK’ların bu süreçte çok etkili olduğunu düşünmüyorum. Ama olması gereken bu süreçte STK’ların fikirlerinin alınması. Çünkü STK’lar ülke menfaatleri doğrultusunda çalışan gönüllü kişilerden oluştuklarından aday belirlemede daha isabetli kararlar için yönlendireceklerini düşünüyorum.”

G4- “STK’ların aday belirleme süreçlerine etkisi olduğunu da pek düşünmüyorum. Bunun da sebebi siyasi partilerin yapısından kaynaklanıyor. Daha çok Merkezi yönetim şeklinde idare edilen partiler kamuoyu veya STK görüşlerini alsalar bile bunun aday belirleme süreçlerine pek te etki ettiğini düşünmüyorum.”

G5- “Demokratik yapılarda ve bölgesel durum değişiklikleri gereği STK’ların etkin olduğunu düşünüyorum. Üye yapısı ve mali koşulları kaynaklı güçlü STK’lar daha etkin olabilmektedir.”

G6- “STK’ların partilerle kültürel ve siyasi akrabalıkları, organik bağları olduğu için bir dereceye kadar etkili olabiliyorlar. Ancak bu etki sınırlar. Daha çok partilerin üst yönetimlerinde adeta bir klişe dönüşmüş kadrolar daha çok aday belirlemede rol sahibi oluyorlar. Ve bu aday belirleme seçiminde halkın, halkı temsil eden STK’ların çok az dahili oluyor. “

G7- “STK’lar halka yakınlıkları ve topluma mal olmuşlukları sebebiyle aday belirleme sürecinde aktif olarak rol almaktalar.”

G8- “İstenen düzeyde olmamasına rağmen aday belirleme süreçlerinde kısmi de olsa STK ların etkileri var.”

Demokrasi kültürünün tam anlamıyla kökleşmediği ülkelerde, sivil toplum kuruluşlarının (STK) aday belirleme süreçlerine etkisi tartışmalı bir konudur. Gerçek anlamda bağımsız bir sivil oluşumdan söz etmek güçtür. Çünkü: Türkiye’de sivil toplum, devletin kurucu felsefesi ve askerî darbelerle şekillenmiş bir yapıya sahiptir. Her on yılda bir yaşanan darbeler, toplumun demokrasiye olan bakış açısını derinden

etkilemiş, demokrasi algısı ise devletçi ve merkeziyetçi bir anlayışa dayandırılmıştır. Bu koşullar altında STK'lar, devletten bağımsız işleyiş gösterememekte ve çoğunlukla devletin belirlediği sınırlara uyum sağlamaktadır.

Devletin ideolojik temellerinde çok farklı kodlar bulunabilir. Bu durum, STK'ları da aynı ideolojik çerçevede konumlanmaya zorlar. Sivil toplumun devletin temel dinamiklerini dikkate alma çabası, bu kuruluşların aday belirleme süreçlerine kendi dünya görüşlerine göre yön vermesine yol açar. Türkiye'de birçok STK, toplumun geniş kesimlerini temsil eden bağımsız bir duruştan ziyade, devletin kodlarına uyum sağlama eğilimindedir. Bu nedenle STK'lar, seçim süreçlerinde belirlenen adayların kendi ideolojik çerçevelerine uygun olmasını sağlamak için çeşitli yollarla etkili olmaya çalışır.

Bu etkiler, STK'ların siyasi partilere veya adaylara verdiği örtülü ya da açık desteklerle kendini gösterir. Seçim süreçlerinde tarafsız olması beklenen STK'lar, siyasetin içinde yer almak ve devletin sağladığı kaynaklardan yararlanmak için aday belirleme süreçlerine müdahil olurlar. *"STK'lar, halka yakınlıkları sayesinde siyasi partilere aday önerileri sunabiliyor"* ifadesi, STK'ların siyasi partilere etkisinin altını çizmektedir. Birçok katılımcı, STK'ların aday belirleme sürecindeki etkilerinin dolaylı olduğunu, genellikle parti üst yönetimlerinin kararlarını etkileyebildiklerini belirtmiştir. Siyasi partilerle organik bağları olan STK'ların bu süreçlerde daha etkili oldukları vurgulanmıştır. STK'ların genellikle ideolojik yakınlık duydukları partilere destek verdikleri ve bu partilerin aday belirleme süreçlerinde etki sağlamaya çalıştıkları belirtilmiştir. Bazı katılımcılar, STK'ların aday belirleme süreçlerindeki etkinliğinin sınırlı kaldığını, özellikle merkezi yönetimlerden bağımsız partilerde daha az söz sahibi olduklarını ifade etmiştir.

Yapılan görüşmeler neticesinde, STK'ların aday belirleme süreçlerine doğrudan olmasa da dolaylı yollardan etki ettiğinin düşünüldüğü görülmüştür. Özellikle belirli ideolojik bağları olan STK'ların, partilerin aday belirleme süreçlerinde daha etkin olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Batman'da da, sivil toplumun aday belirleme süreçlerine etkisi olduğu görülmüştür.

4.3. STK'ların Adil ve Dürüst Seçim Sürecine Katkısı

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), adil ve dürüst bir seçim sürecinin sağlanmasında farkındalık oluşturma, seçim güvenliğini denetleme ve seçmenlerin bilinçli tercihler yapmasını destekleme gibi kritik roller üstlenerek demokratik değerlerin korunmasına katkıda bulunurlar. Bu hususta görüşmeciler şunları ifade etmiştir:

G1- “Seçim sürecinin birinci derece uygulayıcıları STK'lar değildir. Ancak seçim sürecinin yürütülmesinde ikincil düzeyde katkılarının olduğunu söyleyebiliriz.”

G2- “STK'lar her ne kadar halk kesimleri karşısında adil ve tarafsız gibi bir görüntü sergiliyor olsalar bile söz konusu partilerle olan ideolojik ve siyasi aidiyetleri yüzünden daha çok yakın durdukları, aynı zihin yapısını ve siyasi anlayışı taşıdıkları partiler için doğal bir oy toplama grubuna dönüşebiliyorlar. Ve bu STK'lar tarafsızlıktan dolayı partilerinin yanlış uygulamalarını görmezden gelip yakın durdukları adayları destekleyebiliyorlar. Diğer adaylara karşı ise tarafsızlığın getirdiği taassuptan ötürü insaf ölçülerine sığmayan bir karalama ve karşı duruş sergileyebiliyorlar.”

G3- “ STK'ların adil ve dürüst seçim süreçlerine katkıları olmakla birlikte, benimsedikleri siyasi yapıların haklı, diğer yapıların güvensiz olduğu inancı kapılabilirler.”

G4- “ Genel anlamda STK'lar partilerin etki alanında oldukları için seçim süreçlerinde de bu görüntüye uygun bir süreç devam ettiğini söyleyebiliriz.”

G5- “ Farklı sebeplerle de olsa, yanlış görülen bir durum karşısında ilgili mercilere gerekli uyarılar yapılıyor.”

G6- “STK'ların seçimlerde adil ve dürüst bir süreç yürütülmesine katkı sağladığını söylemek zor.”

G7- “STK'ların adil ve dürüst seçim süreçlerine katkılarının kısmen ya da çok az olduğunu düşünüyorum ama çoğunluk partizanca davrandıkları için adil bir sürecin yürütüldüğünü düşünmüyorum.”

G8- “Adil olma ve şeffaf olma adına STK'ların, seçim süreçlerinde genelde taraf olduklarını düşündüğüm için, kendi destekledikleri siyasi partinin lehine gelişecek durumlarda adil olacaklarını düşünmüyorum.”

Yapılan görüşmeler gösteriyor ki; STK'ların seçimin adil ve güvenilirliğine olan inançları destekledikleri partiye göre değişkenlik arz ediyor. Batman'da birçok STK'nın, seçim sürecinde adil ve dürüst bir atmosferde olmadığı görüşündeler. Tarafsızlıktan uzak olan bu tutum, toplumun tüm kesimlerine eşit mesafede durmaları gereken STK'ların güvenilirliğini zedeler, seçimlerin adil ve şeffaf olmasına katkı sağlamak yerine, aksine bu süreci gölgeler ve toplumun demokrasiden beklentilerini zayıflatır.

Tüm bunların yanında, seçim süreçlerinde, seçimin güvenilirliğini, şeffaflığını yerinde görmek ve buna yardımcı olmak adına bazı STK'lar (İHD, EHİİD, Uluslararası Şeffaflık Derneği) çalışma yürütmektedirler.

4.4. STK'ların Partizan Tutumları

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), toplumsal fayda sağlama ve kamu yararını gözetme misyonu ile hareket etmeleri beklenirken, partizan bir tutum sergilemeleri, tarafsızlık ilkesiyle bağdaşmadığı gibi toplum nezdinde güven kaybına neden olabilir. Bu hususta görüşmeciler şu ifadeleri kullanmıştır:

G1- *“Toplumun siyasi olarak kutuplaştığı bölgelerde maalesef STK'lar da partizan tutum sergileyebilmektedirler.”*

G2- *“Sahadaki uygulamalar ve gözlemlerim STK'ların partizan bir tutum takındıkları yönünde.”*

G3- *“STK'lar partizanca bir tutum içerisinde olmasalar bile çalışmalarında aktif rol alırlar.”*

G4- *“Merkezi partilere yakın STK'larda seçim dönemlerinde partizan bir tutum sergilediği çok net söylenmeyebilir. Bunlar daha çok çevre etkisi oluşturuyorlar. Ancak örgütlü hareketlerin politik yüzü olan partilerde kendilerine yakın olan STK'ların partizan bir tutum sergilediği net olarak söylenebilir.”*

G5- *“Tüm STK'ların partizan olduğunu ve bu saikle hareket ettiğini söylemek sor olsa da, STK'ların bir kısmı bu tutumlarını seçim dönemlerinde ortaya koymaktadırlar.”*

G6- *“Türkiye’de bazı sivil toplum kuruluşlarının (STK) giderek partizan bir tutum sergilediği gözlemlenebilir.”*

G7- *“Partizanlık, tutuculuk, parti taassubu seçim dönemlerinde kendini iyiden iyiye hissettirmektedir. Hoş görü ve demokrasi, kardeşlik narası atanları seçim süreçlerinde tanıyamıyoruz.”*

G8- *“Üzülerek müşahede ediyoruz ki, aynı yörenin, aynı ilin, aynı kültürün insanları, konu seçim ya da politika olunca birbirlerine çok uzak kalabilmektedirler.”*

STK’lar, kendi çıkarlarını koruma ve sürdürme motivasyonu ile hareket ederken, çoğu zaman siyasi erkin ideolojik çizgisi doğrultusunda konumlanmaya çalışmaktadırlar. Bu durum, bağımsız bir sivil toplum rolünden uzaklaşıp iktidara hizmet eden yapılar haline gelmesiyle sonuçlanır. Böylesi bir yapıda, bağımsız olması gereken sivil toplum kuruluşları, yalnızca devletin değil, doğrudan iktidarın gücüne eklenmiştir. Bu STK’lar, eleştiri karşısında iktidarı savunma refleksi geliştirir; bu da halk nezdinde güven kaybına yol açar. Sonuçta, halkın gerçek ihtiyaçlarını savunması gereken bu kuruluşlar, ideolojik ve politik çıkarlar çerçevesinde hareket ederek, yalnızca kendilerine yakın kesimlerin temsilcisi haline gelir. Bu bağlamda, partizanlıkla beslenen bu yapıların, sivil toplum alanında baskın hale gelmesi, STK’ların toplum yararına işleyen demokratik yapılar olmaktan uzaklaştığını gösterir.

STK’ların sahada belirli partiler için broşür dağıtımı ve organizasyonel destek sağladığı belirtilmiştir.

Bazı katılımcılar, STK’ların seçimlerde daha görünür ve aktif olduklarını, bunun da siyasi eğilimlerini yansıttığını vurgulamıştır.

Sonuç olarak mülakatlarda, STK’ların her ne sebeple olursa olsun destekledikleri siyasi yapının, seçimlerde başarılı olması için ortaya koydukları çalışmalar, onların zamanla o siyasi partinin söylemelerini hakikat gibi algılayıp, diğer fikirlere cephe almasına sebep olabilmektedir. Bu da STK’ları sivil partizan bir yapıya dönüştürür.

4.5. Seçim Sonuçlarına Etki Eden Faktörler ve STK’ların Rolü

Seçim sonuçlarını belirleyen faktörler arasında toplumsal dinamikler, ekonomik koşullar ve seçmen eğilimleri gibi unsurlar yer alırken, Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar) da seçmen farkındalığını artırma, politik bilinç oluşturma ve seçim süreçlerini gözlemlenme gibi rolleriyle bu faktörler üzerinde dolaylı etkiler yaratabilir. Görüşmecilerin ifadeleri bu hususta dikkati çekmektedir.

G1- “Çıkar için belirli partiler için çalışmalar yapılırsa da sonuç olarak çok önemli bir rol oynadıklarını düşünüyorum.”

G2- “Seçim sonuçlarını etkileyen birçok faktör arasında sivil toplum kuruluşları (STK’lar) önemli bir rol oynar, ancak bu rol ülkeden ülkeye ve toplumun demokrasi seviyesine göre değişiklik gösterir. Türkiye gibi demokratik kültürün tam anlamıyla kökleşmediği ve sivil toplumun bağımsızlığının sınırlı olduğu yerlerde, STK’ların etkisi çoğu zaman iktidara yakınlıkları ve sahip oldukları ideolojik duruşla şekillenir.”

G3- “STK gönüllülerinin söylemleri halk nezdinde değer gördüğü ölçüde yer etmektedir. Bu STK’ nın savunduğu partiye oy devşirmesine sebep olarak, STK seçim sonucuna etki etmektedir.”

G4- “STK’ların seçim sonuçlarına etki oranının pek yüksek olduğunu düşünmüyorum. Bunun sebebi sivil toplum bilincinin çok da yerleşmemiş olması, ülkemizde özellikle de bölgemizde sivil toplumun gücü konusunda kamuoyunda henüz olumlu noktada yeteri kadar bir algının olmadığı kanısındayım. Dolayısıyla gücünü tam elde edememiş kurumların etkisi de o oranda az olacaktır.”

G5- “Seçim süreçlerinde STK’lar hitap ettikleri ya da etkileyebildikleri tabanlarına gerekli mesajları verebiliyor, yönlendirme konusunda rol alabiliyorlar ve böylelikle de seçim sonuçlarına etki edebiliyorlar.”

G6- “STK’lar, çalışma ve faaliyetlerinin kapsamında olan, muhatap aldıkları kitleleri etki altında bırakma, yönlendirme anlamında ciddi bir misyon yüklenabiliyorlar.”

G7- “STK’lar toplumun siyasal yapısı yönünden partilerin alt kümesi mesabesindeirler. Bu yönüyle toplumda etkin faaliyet yürüten STK’ların seçim sonucu üzerinde önemli bir etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz.”

G8- “STK’lar başlı başına seçim sonucunu etkiler demek ne kadar yanlış ise; STK’ların hiçbir etkisinin olmadığını söylemek de o kadar yanlış olur.”

Seçim sonuçlarını etkileyen birçok faktör arasında sivil toplum kuruluşları (STK’lar) önemli bir rol oynar, ancak bu rol ülkeden ülkeye ve toplumun demokrasi seviyesine göre değişiklik gösterir. STK’ların etkisi çoğu zaman iktidara yakınlıkları ve sahip oldukları ideolojik duruşla şekillenir.

Mülakatlar sonucunda, STK'ların seçim sonuçlarına etkisi olduğunu düşünenler olduğu gibi, STK'ların etkisinin olmadığını ya da az olduğunu belirten ifadeler ortaya çıkmıştır.

4.6. Dezavantajlı Gruplara Yönelik STK Faaliyetleri

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), dezavantajlı grupların toplumsal hayata katılımını artırmak, haklarına erişimlerini kolaylaştırmak ve karşılaştıkları eşitsizlikleri gidermek amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerle sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

G1- *“STK'lar belirli ideolojilere hizmet ettiklerini düşündüğüm için bu tür alanlara çok fazla girmiyorlar. Yapılan yardımlar da bile particilik ön plana çıkabiliyor.”*

G2- *“Batman'daki sivil toplum kuruluşlarının (STK), özellikle emek ve demokrasi güçlerinin dezavantajlı gruplara yönelik çalışmaları, toplumun dayanışma gücünü yansıtan etkileyici bir örnek olmuştur. Deprem döneminde acil ihtiyaçları karşılamak için kurulan ve seçim sürecine kadar da çalışmalarını sürdüren bu yapılar, deprem mağdurlarının barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük rol oynadı.”*

G3- *“Yardım dernekleri bu çalışmaları yürütüyorlar. Ancak bunların dışındaki STK'lar bu alandan uzak duruyorlar. Yapılan çalışmalarda genelde bir amaca yönelik yapılıyor.”*

G4- *“Batman'daki STK'ların seçim dönemlerinde dezavantajlı gruplara yönelik pek çalışmaları olduğunu şahit olmadım dolayısıyla bu konuda yeterli bulmadığımı söyleyebilirim. Ancak Örgütlü partilere yakın STK'ların özellikle gençlik ve kadın çalışmaları söz konusu.”*

G5- *“Yeterli düzeyde değil, kentte hâkim siyasi oluşumlar daha öncelikli hal alıyor.”*

G6- *“İlimizde bu konuda gözle görülen bir çalışma veya proje mevcut değil. Ancak kişisel, istisnai çalışmalar olabilir.”*

G7- *“Kurumsal bir kimliğe sahip STK'ların çalışmaları yıllık bir plan dâhilinde aylık olarak gerçekleşmektedir. Ancak belirli bir alan dışında birçok faaliyet yürüten STK'lar çoğu zaman toplumun gündemiyle sosyal akışa göre*

faaliyet yürütmektedirler. Bu türden olan STK'lar seçim dönemlerinde kapasite ve faaliyetlerinin çok üzerinde etkin görünme çabası içerisine girmektedirler.”

G8- *“Dezavantajlı guruplara yönelik çalışmalar, diğer çalışmalar kadar ön planda olmadığı için görünür değil. Bu alana daha fazla yönelim olmalı. Kadın çalışmaları ideolojik bir saikle yapılıyor. Bu da güven problemini doğuruyor.”*

Mülakatlardan elde edilen verilere göre, dezavantajlı gruplara yönelik STK faaliyetleri Batman özelinde çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. Bazı temsilciler, STK'ların ideolojik yaklaşımlar sergilediğini ve bu durumun yardımlarda tarafsızlığa neden olduğunu vurgulamaktadır (G1, G8). Ayrıca, bu tür çalışmaların genel olarak yetersiz olduğu ve kentteki siyasi oluşumların öncelikli hale geldiği ifade edilmektedir (G5, G6). Bununla birlikte, acil durumlarda, özellikle deprem gibi kriz anlarında, STK'ların dayanışmayı güçlendiren etkili çalışmalar gerçekleştirdiği de belirtilmiştir (G2). Ancak bu faaliyetlerin sürekliliği ve görünürlüğü konusundaki eksiklikler, toplumda güven sorunları yaratmakta ve yeterli olmadıkları eleştirisine yol açmaktadır. Öte yandan, gençlik ve kadın çalışmaları gibi belirli alanlarda örgütlü STK'ların daha aktif olduğu, ancak bu çalışmaların ideolojik çerçevede şekillenebildiği de dile getirilmiştir (G4, G7). Bu durum, STK'ların toplumun tüm kesimlerine eşit hizmet sunma beklentisini tam anlamıyla karşılayamadığını göstermektedir.

Batman'da STK'ların çabaları, toplumsal dayanışmanın sürdürülebilir hale gelmesi adına büyük bir değer taşımaktadır. Ancak mülakatlarda (kısmen yardım kuruluşları hariç) STK'ların kendi etki ve çalışma alanının dışına çok da çıkmadıkları görülmüştür. Bu da STK'ların kapsayıcılık ve herkese dönük olma/hitap etme kabiliyetini ortadan kaldırmaktadır.

4.7. STK'ların Seçim Gözlemciliği ve Raporlama Faaliyetleri

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), seçim süreçlerinde gözlemcilik ve raporlama faaliyetleriyle seçimlerin adil, şeffaf ve demokratik bir ortamda gerçekleşmesine katkı sağlayarak kamuoyunun seçim güvenliğine olan inancını güçlendirmede önemli bir rol oynar. Bu hususta görüşmeciler şunları ifade etmiştir:

G1- *“STK'ların aitlik hisleri ve maddi bağların olması nedeniyle seçim gözlemciliği konusunda duyarlı olabileceklerini düşünüyorum. Bu konuda da*

manevi açıdan güçlü STK'ların daha duyarlı olduklarını düşünüyorum. Raporlama konusunda da çok şeffaf olacaklarını düşünmüyorum."

G2- *"Seçim süreçlerinde, İnsan Hakları Derneği (İHD), barolar, KESK bileşeni STK'lar ve Oy ve Ötesi gibi kuruluşlar, sağlıklı ve adil bir seçimin gerçekleşmesi adına önemli roller üstlenmiştir. Bu STK'lar, seçmen iradesinin eksiksiz bir şekilde sandığa yansması ve seçim sonuçlarının güvenilirliği için ciddi bir mücadele vermektedir."*

G3- *"STK'ların seçim gözlemciliği ve raporlama faaliyeti yapmadığını düşünüyorum."*

G4- *"Seçim gözlemciliği ve raporlama faaliyetleri daha çok ulusal düzeyde yapılıyor. Bunlara yerel STK'ların çok da katıldığı söylenemez."*

G5- *"Gözlem ve raporlama konusunda STK'ları başarılı buluyorum. Birçok konuda hukuksuzluğun önüne geçerek, seçimin adil bir şekilde yürümesini sağlıyorlar."*

G6- *"Parti yönetimlerini yönlendirecek, seçim stratejilerine etki edecek çapta bir faaliyet olduğunu düşünmüyorum."*

G7- *"Faaliyet alanı siyaset ve toplum vb. olan STK'ların seçim gözlemciliği ve raporlamasını doğru bulurum. Ancak faaliyet alanı siyaset ve toplum vb. olmayanların seçim ile ilgili gözlem ve raporlama yapmasının doğru olmadığı düşüncesindeyim."*

G8- *"STK'larımız bu konuda çok daha güçlü bir çalışma ortaya koymalı, gerekirse bunu kamuoyu önünde paylaşmalıdır. Ama görünen o ki, bu konuda yeterli başarıyı elde etmiş değiliz."*

Seçim süreçlerinde, İnsan Hakları Derneği (İHD), barolar, STK'lar ve bazı kuruluşlar, sağlıklı ve adil bir seçimin gerçekleşmesi adına önemli roller üstlenmiştir. STK'lar, seçmen iradesinin eksiksiz bir şekilde sandığa yansması ve seçim sonuçlarının güvenilirliği için ciddi bir mücadele vermektedir.

Mülakatlarda, önceki sorulara verilen cevaplar göz önüne alındığında siyasi partilerle değişik yoğunlukta ilişkisi olan STK'ların, gözlem ve raporlama konusundaki uzaklıkları, genel manada siyasi partiler ile olan ilişkileri ile bir tutarsızlık ortaya koyuyor.

Mülakatlardan elde edilen cevaplara göre, STK'ların seçim gözlemciliği ve raporlama faaliyetleri konusunda farklı görüşler öne çıkmaktadır. Bazı temsilciler, bu faaliyetlerin özellikle ulusal düzeyde daha etkin olduğunu, yerel STK'ların ise bu

süreçte yeterince aktif olmadığını ifade etmektedir (G4, G8). Bununla birlikte, İnsan Hakları Derneği (İHD), Oy ve Ötesi gibi kuruluşların seçim süreçlerinde önemli roller üstlendiği ve adil bir seçim ortamının sağlanmasına katkıda bulunduğu belirtilmiştir (G2, G5). Öte yandan, STK'ların maddi ve ideolojik bağları nedeniyle tamamen tarafsız bir gözlem ve raporlama yapamayacakları yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (G1, G7). Bazı temsilciler ise bu tür faaliyetlerin sınırlı olduğunu veya etkili bir şekilde yapılmadığını dile getirmiştir (G3, G6). Genel olarak, STK'ların seçim gözlemciliği ve raporlama konusunda daha şeffaf, bağımsız ve kamuoyu nezdinde görünür bir yaklaşım sergilemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

4.8. STK'ların Seçmen Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Faaliyetleri ve Seçmen Katılımını Artırma Faaliyetleri

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), seçmen bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleriyle toplumsal katılımı teşvik ederken, seçmenlerin bilinçli ve sağlıklı kararlar alabilmesi için gerekli verileri sunarak demokratik sürecin güçlenmesine katkı sağlar. Aynı zamanda, bu tür faaliyetlerle seçmen katılımını artırmaya yönelik çalışmalar, seçimlerin daha geniş bir kitle tarafından sahiplenilmesini sağlar. Görüşmeciler bu hususta şunları ifade etmişlerdir:

G1- “Bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin STK’ nın yürüttüğü faaliyet alanıyla doğrudan ilişkili bir durum olduğu kanaatindeyim. Bununla beraber her STK’ nın düşük düzeyde de olsa seçmen bilgilendirme ve katılımı üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olabileceği kanaatindeyim.”

G2- “İlimizdeki mevcut STK’ların çoğu kendilerine yakın buldukları partilere oy kazandırma anlamında seçmen üzerinde bir bilgilendirme ve yönlendirme faaliyeti içerisinde bulunmaktalar.”

G3- “STK’ların, demokratikleşme, savunulan görüşün iktidara gelmesi, ideolojik pratiklerin ortaya konacağı bir ortamın doğması gibi propaganda söylemleri ile seçmen katılımının arttırdığını düşünüyorum.”

G4- “Seçimlerde seçmen bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları örgütsel hareketlerin politik yüzü olan partilerde önemli olan da işlev görmekte bu durum seçime katılım oranını ciddi oranda etkilemekte, Batman seçime katılım oranının en yüksek olduğu illerden biri ve bunun sebebinin de bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmalarının yapıyor olmasından kaynaklanıyor.”

G5- *“Bazı STK ve cemaatlerin seçim öncesinde belli partiler veya kişilere oy kullanmalarını talep etmek suretiyle seçmenleri sandıklara gitmeleri konusunda yönlendirmektedirler. Bu durumu olumsuz buluyorum çünkü tabanın kutuplaşmasına neden olmakta ve kişilerin özgür iradeleriyle hareket etmeleri engellenmektedir.”*

G6- *“STK’lar, yerel ve genel seçimlerde seçmen bilgilendirme, bilinçlendirme ve seçime katılımı artırma konularında değerli katkılar sunar. Türkiye gibi demokrasi kültürünün gelişme aşamasında olduğu bir ülkede, STK’ların bu çalışmaları, seçmenin iradesinin güçlü bir şekilde sandığa yansması açısından önem taşır.”*

G7- *“Tüm STK’lar için çalışmaları ile sürece katkı sunup seçime katılımı arttırıyorlar demek, bence tam da geçerli bir tez değil, ancak; manevi dinamikleri ve aitlik hissi güçlü olanların katkıları seçim sürecine katkıları fazla olur.”*

G8 - *“STK’lar bir parti destek çalışması görevi gördükleri için bu hususta çalışmalar yapsalar da çok genel bir çalışma olmuyor, çünkü STK bazlı bir destek olsa da tüm üyeler bu konuda aynı kanaati taşımayabilirler.”*

Mülakatlarda STK temsilcileri, farklı düzeylerde de olsa yerel ve genel seçimlerde seçmen bilgilendirme, bilinçlendirme ve seçime katılımı artırma konularında katkısı olduğunu düşünüyorlar. Siyasi partilerle daha içli olan STK’ların durumu diğer STK’lardan farklıdır. Bu yapılan temsil ettikleri kitlenin iradesinin sandığa yansması için geniş kapsamlı çalışmalar yaparlar. Bu yapılar daha çok ideolojik temelli yaklaşım sergileyen STK’lardan oluşur.

Mülakatlardan elde edilen verilere göre, STK’ların seçmen bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri ile seçmen katılımını artırma çalışmalarında farklı bakış açıları öne çıkmaktadır. Bazı temsilciler, STK’ların faaliyetlerinin ideolojik ve politik bağlamda şekillendiğini, bu durumun seçmen üzerinde bilgilendirme ve yönlendirme etkisi yaratabileceğini ifade etmektedir (G2, G5). Diğer yandan, bazı temsilciler, STK’ların demokratikleşme ve seçim sürecine katılımı artırma noktasında değerli katkılar sağladığını ve seçim oranlarının artmasında bu faaliyetlerin önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (G6, G4). Ancak, STK’ların çoğunun belirli bir partiye destek verme veya yönlendirme amacı güttüğü, bu durumun ise seçmenlerin özgür iradeleriyle hareket etmelerini engellediği düşünülmektedir (G5, G8). Genel olarak, STK’ların seçmen bilgilendirme ve bilinçlendirme konusundaki katkılarının sınırlı ve bazen

ideolojik etkilerle şekillendiği, ancak bazı STK'ların demokratik süreçlere katkı sağladığı görüşü öne çıkmaktadır.

4.9. STK'ların Yerel ve Genel Seçimlere Etkisinin Zamanla Artması

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), yerel ve genel seçim süreçlerinde zamanla daha fazla etki göstererek seçimlerin adil ve demokratik bir ortamda gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır; bu etkiler, toplumun bilinçlenmesi, katılımın artırılması ve seçim sonuçlarının doğruluğunun denetlenmesi gibi alanlarda giderek daha görünür hale gelmektedir. Bu hususta katılımcılar şunları ifade etmektedir:

G1- *“Elbette STK'ların seçimlerde etkisi olmaktadır. Çünkü STK'ların toplumun örgütlenmesi ve bilinçlenmesi konusunda etkin aktörler konumundadırlar. Toplumun örgütlenme ve bilinçlenme düzeyi oranında STK oluşumlarının seçimlerdeki etkisinin artacağı düşüncesindeyim.”*

G2- *“Gelişen, yayılan, tabanında artış gösteren STK'lar aynı derecede seçimler üzerinde de giderek daha da güçlü bir yönlendirme, etkileme imkânına kavuşabiliyorlar.”*

G3- *“Özelikle bölgemizde STK'ların etkisi, devlet politikaları ve iktidarın, kendisine muhalif STK'lara olan tutumu, belli çevrelerin etkisini arttırırken, belirli çevrelerin etkisini de azaltmaktadır.”*

G4- *“STK'ların yerel ve genel seçimlerindeki etkisi her geçen gün daha fazla artmakta, bunun da sebebi sivil toplum birincinin artıyor olması, bu paralelde etkiyi de arttırıyor.”*

G5- *“Bazı STK'ların veya cemaatlerin, renklerini belli edip büyük kitleleri yönlendirdiklerine şahit oluyoruz.”*

G6- *“Siyasi partilerin ve hareketlerin seçimlerdeki etkisinin zamanla arttığını düşünenlerdenim. Bu etkinin artması, birçok faktöre bağlıdır. İşte bu etkiyi artıran bazı nedenler: Toplumsal Değişim ve Bilinçlenme - Hizmet ve İhtiyaçların Belirlenmesi-Ağlar ve İletişim -Başarı ve Güven - Rakiplerin Durumu.”*

G7- *“Bazıları düşüyor bazıları da artıyor. Dediğim gibi Birçok faktörün tartışılması gerekir. Örneğin Sosyal medya, para, güç, maneviyat, aitlik hissi, mağduriyetleri,hayal kırıklıkları vs.”*

G8- *“Demokratikleşme adımları arttıkça, siyasi katılım artacaktır. Günümüzde STK’ların seçimler ve seçim sonuçları üzerinde etkisi artmıştır.”*

Mülakatlarda, STK’ların seçimler üzerindeki etkisinin arttığı belirtilmiştir. Bu etkinin artışı STK’ların aynı zamanda toplum içerisinde de etkinliğinin artması gerektiği sonucunu çıkarmıştır. 2019-2024 yılları arasında STK’ların seçim süreçlerindeki etkilerinin arttığı, özellikle medya ve sosyal medya kullanımı sayesinde daha geniş kitlelere ulaşabildikleri görülmüştür. Seçmen bilgilendirme ve bilinçlendirme gibi faaliyetler, bu etkinin artmasına katkı sağlamıştır. .

Mülakatlardan elde edilen verilere göre, STK’ların yerel ve genel seçimlere olan etkisinin zamanla arttığına dair çeşitli görüşler öne çıkmaktadır. Birçok temsilci, STK’ların toplumun örgütlenmesi ve bilinçlenmesi konusunda etkin aktörler olduğunu ve bu nedenle etkilerinin seçimlerde giderek daha belirgin hale geldiğini vurgulamaktadır (G1, G2, G4). Ancak, bazı temsilciler, STK’ların etkisinin devlet politikaları ve iktidarın tutumu gibi faktörlerden etkilendiğini ve bu durumun belirli çevrelerin etkisini artırıp bazılarınınkini azalttığını belirtmektedir (G3). Ayrıca, bazı STK’ların ve cemaatlerin, büyük kitleleri yönlendirerek seçim sonuçlarını etkileyebildiği ifade edilmektedir (G5). Diğer yandan, toplumsal değişim, bilinçlenme, hizmet ihtiyaçları, iletişim ağları ve güven gibi faktörlerin, STK’ların seçimlerdeki etkisini artıran unsurlar olarak öne çıktığına dikkat çekilmiştir (G6). Genel olarak, demokratikleşme süreci ve siyasi katılımın artmasıyla birlikte, STK’ların seçimlere olan etkisinin giderek daha güçlü hale geldiği görülmektedir (G8).

4.10.STK’ların Seçim Sürecinde Medya / Sosyal Medya Kullanımı

Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar), seçim süreçlerinde medya ve sosyal medya kullanımını, toplumsal farkındalık yaratmak, seçimlerin şeffaflığını sağlamak ve katılımı artırmak amacıyla etkin bir şekilde kullanarak demokratik sürecin güçlenmesine katkı sağlamaktadırlar. Sosyal medya kullanımına dair görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

G1- *“STK’lar her zaman medya ve sosyal medya araçlarını etkin olarak kullanmalarını doğru buluyorum. Ancak faaliyet alanı siyaset ve toplum vb. olmayan STK’ların seçim odaklı medya araçlarını kullanmalarını doğru bulmuyorum.”*

G2- “Söz konusu STK’lar tarafgirlikle suçlanmamak için herkese açık platformlarda, özellikle sosyal medya ortamında destekledikleri partilere yönelik çabaları aşikâr etmiyorlar. Daha çok birebir görüşme ve buluşma yöntemiyle destek veriyorlar.”

G3- “Kurumsal değil ama bireysel hesaplar aracılığı ile oluyor, özgürlük.”

G4- “Seçim süreçlerinde STK’ların medya/sosyal medya kullanımı dışında insan gücü kullanımı daha belirgin olmakta, aynı oranda medya/sosyal medya kullanımı olduğu söylenemez.”

G5- “STK’ların seçim sürecine müdahil olmalarını doğru bulmuyorum. Ancak taraf olarak bu mecrada oluyorlar.”

G6- “Sivil toplum kuruluşlarının (STK) seçim süreçlerinde medya ve sosyal medya kullanımı, günümüz iletişim çağında büyük bir öneme sahiptir. Bu mecralar, siyasi partilerin ve adayların kendilerini kamuoyuna tanııtma, görüşlerini iletme ve destekçi kitlesi oluşturma açısından etkili araçlar sunmaktadır.”

G7- “Seçim sürecin de en önemli etkenlerin başında Sosyal medya geliyor.”

G8- “Bu desteğin resmî hesaplar üzerinden duyurulması kimi STK tarafından desteklense de kimisi tarafından desteklenmemekte.”

Sosyal medya, özellikle genç seçmenler arasında hızlı ve geniş kitlelere ulaşma potansiyeli ile dikkat çekmektedir. Genç nesil, geleneksel medya araçlarına kıyasla sosyal medyayı daha aktif bir şekilde kullanmakta; bu durum, siyasi mesajların daha geniş kitlelere yayılmasına olanak tanımaktadır. STK’lar, sosyal medya platformları aracılığıyla kampanya süreçlerini daha dinamik hale getirebilir, hedef kitleleriyle etkileşimde bulunarak onların ihtiyaçlarını ve beklentilerini daha iyi anlayabilirler.

İletişim stratejileri geliştirmek, partilerin ve STK’ların oylarını artırma çabalarında kritik bir rol oynamaktadır. Etkili içerik üretimi, doğru zamanlama ve hedef kitleye uygun mesajlarla birleştğinde, sosyal medya, seçim süreçlerinde önemli bir etki yaratabilir. Ayrıca, sosyal medya üzerinden yürütülen kampanyalar, toplumsal sorunlara dikkat çekmek ve kamuoyu oluşturmak için de kullanılır.

Mülakatlarda, STK’ların bir kısmı aleni olarak desteklediği siyasi partiyi sosyal medyada görünür kılmaya çalışırken, bir kısmı da, desteklediği siyasi partiyi kurumsal hesaplardan desteklemek yerine, farklı görüşte gönüllülerinin olabileceğini düşünerek ya da farklı sebeplerle bireysel olarak sosyal medya hesaplarından destekliyorlar.

Sonuç olarak, STK'ların seçim süreçlerinde medya ve sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmaları, sadece oy oranlarını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal meselelerin de daha görünür hale gelmesini sağlayabilir. Bu süreç, demokrasi ve katılım açısından da önemli bir fırsat sunmaktadır.

Mülakatlardan elde edilen verilere göre, STK'ların seçim sürecinde medya ve sosyal medya kullanımı konusunda farklı görüşler öne çıkmaktadır. Birçok temsilci, STK'ların bu araçları etkin bir şekilde kullanmalarını doğru bulmakta, ancak faaliyet alanı siyasete uzak olan STK'ların bu tür platformları seçim odaklı kullanmalarını eleştirmektedir (G1, G5). Bazı temsilciler, STK'ların medya veya sosyal medya üzerinden seçim süreçlerine müdahil olmasını olumsuz bir şekilde değerlendirmekte ve tarafgirlik suçlamalarından kaçınmak amacıyla yalnızca birebir etkileşimle destek verdiklerini ifade etmektedir (G2, G3). Diğer yandan, medya ve sosyal medya kullanımının seçimlerdeki etkisi konusunda daha olumlu bir görüş bulunmakta ve günümüz iletişim çağında bu mecraların seçim sürecindeki önemine vurgu yapılmaktadır (G6, G7). STK'ların resmi hesaplar üzerinden destek duyurusu yapmaları konusunda ise bazı temsilciler destek verirken, diğerleri bu tür davranışları sınırlı tutmaktadır (G8). Genel olarak, STK'ların medya ve sosyal medya kullanımı, seçim süreçlerinde güçlü bir araç olarak kabul edilmekle birlikte, tarafsızlık ve etik sorunları konusunda dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

4.11. STK'ların Seçim Sonrası Siyasi Partilerle İlişkileri

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), seçim sonrası siyasi partilerle olan ilişkilerini, demokratik sürecin sağlıklı işlemesi ve toplum yararına çalışmalar yapmak amacıyla şekillendirir; ancak bu ilişkiler, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri doğrultusunda dikkatlice yönetilmelidir. STK'ların seçim sonrasında siyasi partilerle ilişkilerine dair görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

G1- *“Her STK’ nın yürüttüğü faaliyetlere kaynaklık teşkil eden bir düşünce mefkûresi bulunmaktadır. Bu mefkuresine yakın olan partilere yakın olmasını gayet doğal karşılıyorum. Ancak STK’ nın bir siyasi partiye tamamen angaje olmasını doğru bulmuyorum. Bir siyasi partiye angaje olunduğunda sivil toplum mecrasından koptuğu kanaatindeyim.”*

G2- *“STK’ların çoğu seçim sonrası dönemde seçim sonuçlarına göre bir duruş sergiliyorlar. Seçimden güçlü çıkan partilere yakın STK’lar bu başarıyı*

kendi hanelerine yazmaya çalışmakta, siyasi ve ekonomik taleplerde bulunmaktan çekinmemektedir.”

G3- “Seçim öncesi ve ya sonra çok bir şeyin değiştiğini düşünmüyorum. Öncesi ne ise düşünce ve fikirsel bağlılık devam eder.”

G4- “Seçim süreçlerinde siyasi partilerin STK'lara olan ihtiyacından kaynaklı ilişkiler çok daha yoğun geçmekle birlikte seçim sonrasında aynı ilişki düzeyi devam etmiyor. Bu oran ihtiyaç derecesine göre artıp azalıyor.”

G5- “Seçim sonrasında siyasi partilere eşit mesafede durup faaliyetlerine devam etmeleri gerekmektedir. Ancak durum bunun aksine oluyor. Herkes yine kendi mecrasına akıyor.”

G6- “Sivil toplum kuruluşlarının (STK) seçim sonrası dönemde siyasi partilerle ilişkileri, demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu ilişkilerin değerlendirilmesi, hem STK'ların etkinliğini hem de siyasi partilerin topluma olan duyarlılığını anlamak için gereklidir.”

G7- “Seçim başarısı ortak bir başarı gibi görüldüğü için seçim sonrası da, seçimde başarı elde eden partiler kendilerine yakın STK'larla irtibatlarını daha da sıkılaştırırken, diğer STK'larla çok da iletişime geçmiyorlar”

G8- “STK'ların çoğu bağlı bulundukları merkezden maddi destek alamayan yapılar. Bu sebeple planladıkları etkinlikleri yapabilmek için gerekli maddi ihtiyacı gidermek, üye ve gönüllülerin tayin vb. işlemlerini halledebilmek için kendilerini siyasi partiye yakın tutma ihtiyacı hissediyorlar.”

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) seçim sonrası dönemde siyasi partilerle ilişkileri, demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu ilişkilerin değerlendirilmesi, hem STK'ların etkinliğini hem de siyasi partilerin topluma olan duyarlılığını anlamak için gereklidir. Ancak yapılan görüşmelerde siyasi partilerin seçim sonucunda, hele ki bir başarı var ise ortada, kendi mecralarına yani kendi etki alanının olduğu STK'larla bağını güçlendirmeye çalıştığı görülmüştür. Bazen Siyasi partilerin dışa dönük ilişkiler geliştirmeye çalışması, STK'lar tarafından önemsizleşme kaygısı ve çıkar çatışması gibi bencilce tavırlarla engellenebiliyor.

Mülakatlardan elde edilen verilere göre, STK'ların seçim sonrası siyasi partilerle ilişkileri konusunda çeşitli görüşler ortaya çıkmaktadır. Birçok temsilci, STK'ların faaliyetlerinin kendi ideolojik duruşlarıyla paralel olmasını doğal karşılasa da, tamamen bir siyasi partiye angaje olmalarını eleştirmektedir (G1). Bazı temsilciler, seçim sonrası güçlü çıkan partilere yaklaşan STK'ların bu başarıyı kendi lehlerine çevirmeye

çalıştığını ve siyasi taleplerde bulunduklarını ifade etmektedir (G2, G7). Seçim sonrası siyasi ilişkilerin azaldığını ve genellikle seçim öncesindeki bağlılıkların devam ettiğini belirten görüşler de vardır (G3, G4). Diğer yandan, STK'ların seçim sonrası dönemde siyasi partilere eşit mesafede durarak faaliyetlerini sürdürmeleri gerektiği vurgulanmakta, ancak bunun genellikle yapılmadığı ve STK'ların kendi mecralarına çekildiği ifade edilmektedir (G5). Son olarak, bazı STK'lar, maddi destek almak ve etkinliklerini sürdürebilmek için siyasi partilere yakın durma ihtiyacı hissettiklerini belirtmektedir (G8). Genel olarak, STK'ların seçim sonrası dönemde siyasi partilerle olan ilişkilerinin, hem demokratik süreçlerin sağlıklı işlemesi hem de STK'ların bağımsızlığını koruması açısından dikkatle yönetilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

4.12. Siyasi Parti Etkinliklerine Katılım ve Değerlendirmeler

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK), Siyasi Partilerin düzenlediği etkinliklere katılım, toplumun sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmesini teşvik ederken, bu etkinliklerin değerlendirilmesi de STK'ların etkinliğini ve toplum üzerindeki etkisini ölçmek için kritik bir rol oynamaktadır. Görüşmecilerin ifadelerini incelediğimizde dikkat çekici hususlar bulunmaktadır.

G1- *“Dünya görüşü ve siyasi görüş olarak kendime yakın his ettiğim partinin etkinliklerine aktif olarak katıldım. Gerekli çalışmalarda bilfiil görev aldık.”*

G2- *“STK başkanı ve bu alanda aktif çalışan bir STK mensubu olarak kendime yakın gördüğüm partinin çoğu etkinliğine katıldım ve bazılarına da katkı sağladım.”*

G3- *“Zaman buldukça katıldım.”*

G4- *“Hayır, bugüne kadar siyasi partilerin hiçbir seçim çalışmasına katılmadım.”*

G5- *“Hiçbir siyasi partinin çalışmasına katılmadım.”*

G6- *“Evet, siyasi partilerin seçim dönemlerinde düzenlediği etkinliklere ve saha çalışmalarına katıldım. Şu anda kamu görevlisi olmama rağmen, genel seçimlerde bir partiden milletvekili aday adayı oldum. Bu süreçte, partinin görüş ve felsefesini benimseyerek, aday adayı olmanın getirdiği sorumlulukla etkinliklerine ve saha çalışmalarına aktif bir şekilde katılım gösterdim.”*

G7- *“Birçok etkinliğe katıldım ve süreçleri aktif olarak destekledim.”*

G8- *“Desteklediğim siyasi partinin çalışmalarına, büyük çoğunlukla üyelerin hassasiyetlerini göz önüne alarak katılmadım.”*

Yapılan görüşmelerde, STK’ların seçim sathında kendi faaliyetlerine ara verdiği ya da çalışmalarını siyasi çalışmalarla örtüşecek şekilde düzenlediği görülmüştür. STK temsilcilerinden siyasi parti çalışmalarına katılmayanların az olduğu ancak genel olarak STK temsilcilerinin çoğu zaman gönüllüleri ile birlikte siyasi parti çalışmalarına, mitinglerine, ziyaretlerine katıldıkları görülmüştür. Bu da STK’ların politik yönünü ortaya koyuyor.

Mülakatlardan alınan cevaplar, STK temsilcilerinin etkinliklere katılım konusunda farklı tutumlar sergilediklerini göstermektedir. Bazı temsilciler, kendi siyasi görüşlerine yakın buldukları partilerin etkinliklerine aktif olarak katıldıklarını ve bu süreçlerde görev aldıklarını ifade etmektedir (G1, G2, G6). Bu, STK’ların bazılarının, destekledikleri partilerin çalışmalarına katkı sağlama konusunda gönüllü olduklarını ve seçim süreçlerinde aktif bir rol oynadıklarını gösteriyor. Diğer yandan, bazı temsilciler ise herhangi bir siyasi partinin etkinliklerine katılmadıklarını belirtmişlerdir (G4, G5), bu da STK’ların bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını koruma çabalarını yansıtabilir. Ayrıca, bazı STK temsilcileri, siyasi partilerin etkinliklerine katılım sağlarken üyelerinin hassasiyetlerini gözetmeye özen göstermiştir (G8). Sonuç olarak, STK etkinliklerine katılımın, bireysel görüşler ve örgütsel bağımsızlık gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Birçok STK seçim dönemi dışında, siyasi partilere eşit mesafede durduklarını beyan ederler. Bu süreçte siyasi tartışmalara girmekten kaçınıp, eleştirel bir tavır takınabilirler. Ancak seçim dönemlerinde durumun bunun tam aksi olduğu ortaya çıkıyor. Bu STK’ların sivillik, objektiflik gibi iddialarını çürütmektedir.

4.13. Batman’da Siyasi Partilerin STK’lar Üzerindeki Etkileri

Batman’da, siyasi partilerin sivil toplum kuruluşları (STK’lar) üzerindeki etkileri, hem yerel siyasetin şekillenmesinde hem de toplumsal dinamiklerin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu etki, STK’ların faaliyetlerini ve duruşlarını biçimlendirirken, siyasi partilerin gücüyle etkileşimde olan STK’ların toplum üzerindeki etki gücünü de belirlemektedir. Bu hususta görüşmeciler şu hususlara dikkat çekmektedir.

G1- “Batman toplumu ülke ortalamasının çok üzerinde bir siyasi kutuplaşmaya örneği sergilemektedir. Ve bu durum yüksek bir düzeyde şehirde var olan STK organizasyonlarında da varlığını hissettirmektedir. STK’ların normalde kutuplaşmaları minimize etme fonksiyonu sahipken maalesef Batmanda siyasi aktörlerin STK’ları üzerinde etkili olmaktadır.”

G2- “Bu partilerin mevcut STK’ların üzerinde ciddi bir etkisi söz konusudur. Bu etki daha çok siyasi ve ideolojiktir. Kişisel ve grupsal çıkar gözetken bazı STK mensuplarının duruşu partilerle STK’lar arasında çıkara dayalı ilişkilere de yol açmaktadır.”

G3- “Geçmişten gelen düşüncel ve ideolojik bağlılıklar hala devam etmektedir. Hem STK’lar hem de siyasi partiler bu bağlılığın devamı için çalışmaktadırlar.”

G4- “AK Partinin uzun yıllar iktidar olmasından kaynaklı sorunlara birinci elden müdahale etme imkanı ve gücü bulunduğu STK’lar üzerinde etki ettiği söylenebilir. DEM PARTİ ve HÜDA PAR’ ın kendi siyasi çizgisinde bulunan STK’ lılara etkileri sadece seçim dönemlerinde değil her zaman her süreçte devam etmekte, bu siyasi çizgiye uzak olanlara da hiçbir etkisi olmamakla birlikte mesafeli bir ilişki sürmektedir.”

G5- “Sadece gölgelerinde duran STK’lara etki etmektedirler, diğer STK’lara herhangi bir etkileri yoktur Etkileri: Sandık görevlisi olarak insan gücü elde etme, vatandaşı kendi partilerine oy vermeleri konusunda ikna etme, seçim faaliyetlerinde destek alma, miting alanlarına katılma vb.”

G6- “AK Parti’ye yakın sivil toplum kuruluşları (STK) ve platformlar ile HÜDA PAR’ a yakın olanlar, DEM Partiye yakın olanlar Türkiye’nin siyasi ve toplumsal yapısında önemli bir rol oynamaktadır.”

G7- “Özellikle yerel seçimlerde STK çakışmaları çok ön plana çıkmaktadır. Her STK kendine yakın parti için çalışmakta ve karşılığını beklemektedir.”

G8- “STK’lar isteklerini ancak siyasi partiler üzerinden yaptırabildiği için bu etki kaçınılmaz oluyor. Misalen Ak Parti’ye yakın olan bir STK, Gazze için bir açıklama yaptığında hükümetin açıklamalarını dikkate almak zorunda kalıyor. Yine bir başka STK, DEM’in gölgesinde olduğu için Rojava varken Gazze’ ye ses çıkarmak neyimize anlayışıyla bu katliama sessiz kalabiliyor.”

Mülakatlarda verilen cevaplardan, siyasi partilerin STK’lar üzerinde etkisinin olduğunu göstermektedir.

Batman’da siyasi partilerin STK’lar üzerindeki etkileri, belirgin bir biçimde toplumsal ve ideolojik kutuplaşma ile şekillenmektedir. STK’lar, teorik olarak toplumsal birleştirici bir işlev görmesi gereken kurumlar olsa da, şehirdeki siyasi kutuplaşma bu işlevi büyük ölçüde engellemektedir. Siyasi partiler, özellikle güçlü olanlar, STK’lar üzerinde doğrudan etkiye sahip olabilmekte ve bu etki çoğu zaman çıkar ilişkileri ve ideolojik bağlılıklar üzerinden gerçekleşmektedir. STK’lar, parti ve grup çıkarları doğrultusunda seçim dönemlerinde sandık görevlisi sağlamak, destek vermek gibi işlevler üstlenebilmekte, bu da onları siyasetin bir aracı haline getirmektedir. Özellikle AK Parti, HÜDA PAR gibi siyasi çizgilere yakın STK’lar, yalnızca seçim dönemlerinde değil, her dönemde bu partilerin etki alanında kalmaktadır. Bunun sonucunda, bazı STK’lar kendi görüşleri doğrultusunda hareket ederken, bazen hükümetin politikalarını savunmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, STK’ların bağımsızlıklarını kaybetmelerine ve kendi duruşlarından sapmalarına yol açmaktadır. Özetle, Batman’daki STK’lar siyasi partilerin etkisiyle şekillenirken, bu durum bazen ideolojik tarafsızlıklara, bazen de çıkar ilişkilerine dayanan güçlü bağlar ortaya çıkartmıştır.

4.14. Batman’da STK’ların Siyasi Partiler Üzerindeki Etkileri

Batman’da, STK’ların siyasi partiler üzerindeki etkileri, toplumsal yapı ve siyasi atmosferle oldukça bağlantılıdır. Şehirdeki derin kutuplaşma, hem STK’ların hem de siyasi partilerin hareketlerini doğrudan etkilemektedir. STK’lar genellikle kendilerine yakın siyasi partilerle işbirliği içinde olmakta ve bu durum, bazen toplumsal faydadan çok siyasi çıkarları ön planda tutan ilişkiler yaratmaktadır. Bu hususta görüşmecilerin ifadeleri dikkat çekicidir.

G1- *“Toplumsal tabanlarından beslenen ve ona göre siyaseten yol yürüyen partiler, kendilerini besleyen STK’lardan tabii ki etkilenmektedirler. Ancak Siyasetini yaşadığı toplumun değerleri üzerine kurgulamayan partiler ise STK’lardan etkilenmez bilakis STK’ları şekillendirme gayreti içinde olurlar.”*

G2- *“STK’lar ve partiler birbirlerine ihtiyaç duydukları için karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.”*

G3- *“Kente dair ve ideolojik bağlılıklar kaynaklı ortak çalışmalar, destek ve platformlar kaynaklı etkileşim var.”*

G4- *“Siyasi partiler ve STK’ların ilişkisi merkezi partilerde ve örgütlü hareketlerin oluşturduğu partilerde farklı cereyan etmektedir. STK’ların AK Parti’ye etkisi ile diğer partilere (DEM ve HÜDAPAR) etkisi aynı olmamaktadır. STK’ların AK Parti’nin politikalarını etkilemesi diğer STK’ların diğer partilerin (DEM ve HÜDAPAR) politikasını etkilemesinden daha fazla olmakla birlikte seçim süreçlerinde bunun oya dönüşmesi diğer partilerde (DEM ve Hüdapar) daha fazla olmaktadır. Bu da STK’ların daha örgütlü çalışma yöntemlerine bağlı olduğunu düşünüyorum.”*

G5- *“Batman’da STK’ların partiler üzerinde düşünüldüğü kadar çok etkili olduğunu düşünmüyorum.”*

G6- *“Batman’daki sivil toplum kuruluşlarının (STK) siyasi partiler üzerindeki etkisi, bölgedeki sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerle yakından ilişkilidir. AK Parti, Demokratik Emek Partisi (DEM) ve HÜDA PAR ekseninde, bu etkiler farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Batman’daki sivil toplum kuruluşlarının (STK) siyasi partiler üzerindeki etkisi, bölgedeki sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerle yakından ilişkilidir. AK Parti, Demokratik Emek Partisi (DEM) ve HÜDA PAR ekseninde, bu etkiler farklı biçimlerde kendini göstermektedir:*

AK Parti’ye yakın STK’lar, partinin yerel projelerini destekleyerek kamuoyu oluşturmakta ve seçmen tabanını genişletmeye çalışmaktadır. Bu kuruluşlar, sosyal hizmetler, eğitim ve altyapı projeleri gibi konularda AK Parti’nin söylemlerini güçlendirmekte. STK’lar, AK Parti’nin seçmenle olan iletişimini artırarak, partiye yönelik kamuoyunu olumlu yönde etkileme çabası içinde olabilir. Özellikle yerel düzeydeki etkinlikler ve sosyal yardımlar, AK Parti’nin toplumda daha fazla görünür olmasına yardımcı olmaktadır. DEM ve benzeri sol partilere yakın STK’lar, özellikle toplumsal adalet, insan hakları ve işçi hakları konularında etkili olmaktadır. HÜDA PAR’a yakın STK’lar, dini ve kültürel değerler etrafında şekillenen bir destek ağı oluşturmaktadır.”

G7- *“ Özellikle seçim sürecindeki saha çalışmaları, mitinglerde STK’ların rolünü görmek mümkündür.”*

G8- *“İlimizde mevcut olan STK’lar bu üç parti etrafında kenetlenmiş durumdadır. Bazı STK’lar Ak Parti İl Başkanlığı için öneri sunup kabul ettirebilmekte, bazı STK’lar ise HÜDA PAR seçim çalışmaları kapsamında*

broşür dağıtabilmekte. Dolayısıyla ilimizdeki STK'ların büyük bir çoğunluğu siyasi faaliyete entegre edilmiş vaziyette."

Görüşmelerde, STK temsilcileri, STK'ların siyasi partiler üzerinde farklı yoğunlukta etkilerinin olduğunu belirttiler. Önceki soruya verilen cevaplar da göz önüne alındığında, STK ve siyasi partiler arasında karşılıklı etkileşim olduğu söylenebilir.

Batman'daki sivil toplum kuruluşları (STK'lar), şehrin toplumsal, kültürel ve ekonomik dinamiklerine paralel olarak siyasi partilerle etkileşimde bulunuyor. STK'lar, toplumsal tabanlarından beslenerek faaliyet gösteriyor ve bu tabanın taleplerine göre siyasi partilerin politikalarını etkileyebiliyorlar. Özellikle AK Parti'ye yakın olan STK'lar, yerel projeleri destekleyerek kamuoyu oluşturuyor ve seçmen tabanını genişletmek için çeşitli faaliyetlerde bulunuyorlar. Bu tür STK'lar, sosyal hizmetler, eğitim ve altyapı gibi konularda AK Parti'nin politikalarını güçlendiriyor ve partiye yönelik toplumsal iletişimi artırıyor. Bunun yanı sıra, STK'lar ve siyasi partiler arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu. STK'lar ve partiler, birbirlerine ihtiyaç duydukları için bu etkileşim doğal bir süreç olarak işliyor. Ancak, ideolojik bağımsızlıklarına bağlı olarak bu ilişki farklılık gösteriyor; bazı STK'lar, kendilerine yakın buldukları partilere daha yakınken, bazıları da sadece toplumsal çıkarlar doğrultusunda faaliyet göstermeyi tercih ediyorlar.

STK'ların siyasi partilerle olan ilişkisi, ideolojik bağlılıklar ve çıkarlar doğrultusunda şekilleniyor. Batman'da, özellikle AK Parti, DEM ve HÜDA PAR' a yakın STK'lar, bu partilerin toplumsal tabanları üzerinde daha güçlü bir etki oluşturmak için çalışmalar yapıyorlar. Örneğin, DEM ve benzeri sol partilere yakın STK'lar toplumsal adalet, insan hakları ve işçi hakları gibi konularda etkili olurken, HÜDA PAR' a yakın STK'lar dini ve kültürel değerler etrafında bir destek ağı kuruyorlar. Bu durum, siyasi partilerin ve STK'ların toplumsal ihtiyaçları ve ideolojik bağlılıkları doğrultusunda birbirini şekillendiren bir ilişkiyi ortaya koyuyor.

Yerel seçimlerde ise STK'lar, siyasi partilerle daha yakın ilişkiler kurarak saha çalışmalarına katılıyor ve mitinglerde aktif olarak yer alıyorlar. STK'lar, parti faaliyetlerini destekleyerek, broşür dağıtarak ve partilerin görünürlüğünü artırarak, seçim süreçlerinde etkin rol oynuyorlar. Bununla birlikte, bu ilişki sadece seçim dönemleriyle sınırlı kalmıyor. STK'lar, parti politikalarının şekillenmesine sürekli katkı sağlayan unsurlar olarak, toplumsal faydalar doğrultusunda politikaların yönlendirilmesine yardımcı oluyorlar. Ancak bu ilişkiler zaman zaman STK'ların bağımsızlıklarını kaybetmelerine ve siyasi çıkarlar doğrultusunda hareket etmelerine yol

açabiliyor. Batman’da birçok STK, mevcut siyasi partilerin faaliyetlerine entegre olmuş durumda ve bu partilerle sürekli bir ilişki kurarak, toplumsal taleplerin karşılanmasında etkili bir rol üstleniyorlar. Bu durum, STK’ların siyasi faaliyete entegre olmalarını ve siyasi partilerin stratejilerine daha fazla dâhil olmalarını sağlıyor.

4.15. STK’ların Genel ve Yerel Seçimlere Etkisi

STK’lar, genel ve yerel seçim süreçlerinde toplumsal katılımı artıran, seçmenleri bilinçlendiren ve siyasi ortamı yönlendiren önemli aktörlerdir. Bu kuruluşlar, özellikle yerel seçimlerde toplumsal ihtiyaçları ve talepleri dikkate alarak, siyasi partilerin politikalarını etkileme gücüne sahip olabilirler. Seçim süreçlerinde, STK’lar, toplumun çeşitli kesimlerinin sesini duyurmasına olanak tanırken, seçim sonuçlarını etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkarlar. Hem bilgilendirme hem de seçmen katılımını artırma noktasında, STK’ların oynadığı rol, demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişi için kritik bir öneme sahiptir. Görüşmeciler bu hususta şunları ifade etmektedir:

G1- *“STK’lar toplum yönetimi ve organizasyonunda partilerin alt kümesi konumundadırlar. Bu açıdan seçimlerde önemli ve etkili aktörlerdirler.”*

G2- *“Aday belirleme, söylem, strateji gibi konularda partilere yönelik ciddi bir etkiye sahip olmayan STK’lar adam kazandırma, oy artırma konusunda ise yabana atılmayacak bir etkiye sahiptirler.”*

G3- *“Tabanlarına ve saha çalışmalarına yönelik çalışmalar net bir şekilde görülebilmekte.”*

G4- *“Genel olarak baktığımızda Batman’daki STK’ların yerel ve genel seçimlerdeki etkisi kriter olarak örgütlü hareket eden partilerde belirleyici olmaktadır ve bu oy oranını ciddi anlamda etkilemektedir.”*

G5- *“Siyasi partiler ve STK’lar, karşılıklı çıkar ve bağlılık ilkesine göre ilişki kurmaktadırlar. Bu da bazen ideolojik körlüğe sebep olup etrafi görememeye sebep olur.”*

G6- *“Batman’daki sivil toplum kuruluşlarının (STK) yerel ve genel seçimlerdeki etkisi, toplumun farklı kesimlerine ulaşma, kamuoyunu bilgilendirme ve siyasi partilerin politikalarını şekillendirme açısından belirgin bir rol oynamaktadır.”*

G7- *“STK’ların siyasi partiler üzerindeki etki oranları aynı olmamakla beraber çok etkilidirler.”*

G8- *“STK’lar hem yerel hem de genel seçimde aktif olarak olmasa bile yarı aktif bir konumda görev alıp çalışmalara destek oldular. Gerek programlara iştirak etme, gerek broşür dağıtımı ve gerekse de aile ziyaretleri ile bilfiil sahada bulundular.”*

Yapılan görüşmelerde STK’ların genel ve yerel seçimlere etkisi sahada yaptıkları çalışmalara dayandırılarak izah edilmiştir. Görülüyor ki STK’lar seçim dönemi çalışmaları ile doğrudan ya da dolaylı olarak, siyasi partiler ile birlikte hareket etmektedirler.

STK’lar, seçim süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır ve genellikle toplumsal bilinçlenme ve katılımı artırma noktasında etkili aktörlerdir. Mülakat yapılan STK temsilcileri, STK’ların seçimlerdeki etkisini, daha çok siyasi partilerle olan ilişkileri üzerinden değerlendiriyorlar. Bazı temsilciler, STK’ların seçim sürecinde partilerin söylem ve stratejilerine doğrudan etki etmeseler de, aday kazandırma ve oy artırma konusunda önemli bir rol oynadığını belirtiyorlar. Özellikle Batman’daki STK’lar, yerel ve genel seçimlerde, örgütlü hareket eden partilerin başarısını doğrudan etkileyebiliyorlar. Bu durum, STK’ların yerel topluluklarla güçlü bağlar kurmuş olmaları ve toplumu bilgilendirme konusunda aktif olmaları ile ilişkili. Bunun yanı sıra, bazı STK’lar, seçim dönemlerinde daha çok sahada aktif olarak yer alarak, broşür dağıtımı, aile ziyaretleri gibi çalışmalarla sürece katkı sağlıyorlar. STK’lar ve siyasi partiler arasındaki ilişki, genellikle karşılıklı çıkarlar doğrultusunda şekilleniyor ve bu durum bazen ideolojik körlüğe yol açabiliyor. Bu bağlamda, STK’ların seçim süreçlerinde oynadığı rol, sadece siyasi partilerin politikalarını etkilemekle kalmıyor, aynı zamanda oy oranlarını ciddi anlamda etkileyebiliyor.

4.16. STK’ların Seçim Dönemi Dışında Faaliyetlerine Yönelik Öneriler

STK’lar, toplumun çeşitli ihtiyaçlarına yönelik çözüm üretme ve toplumsal farkındalık oluşturma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Seçim dönemlerinde genellikle siyasi partilere destek vererek sahada aktif bir şekilde yer alan bu kuruluşlar, seçim sonrası dönemde de etkili bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilirler. Ancak seçim dönemi dışında da etkili olabilmek için STK’ların toplumsal sorumluluklarını yerine getirecek projeler geliştirmeleri ve toplumla olan bağlarını güçlendirmeleri önemlidir. Bu bağlamda, STK’ların seçim dışı dönemdeki faaliyetleri için bazı stratejik öneriler sunulmaktadır.

G1- “Her STK yönetimlerinin bir siyasi düşüncesi olabilir. Ancak bu düşüncesi ile yürüttüğü sivil toplum çalışmalarını amacının dışına çıkaracak düşünce ve yaklaşımlardan uzak durulması temel esas olmalı ve yapılan çalışmalar toplumu inancı ve değerleri ile güçlü kılacak ve bütünleştirecek bir amaç doğrultusunda yapılması en önemli beklentimizdir.”

G2- “İlimizdeki STK’lar partilerle olan siyasi ve ideolojik bağımlılıktan ötürü özgün, bağımsız bir duruş sergileyememekte, verimli bir çabanın içine girememektedirler. STK’lar faaliyet gösterdikleri alanlarda bilimsel gerçekliğe uygun, adil bir duruş sergileyip, hakkaniyet ölçüleri içerisinde halkın her kesimine katkı sunmaya, yararlı olmaya çalışsalar ilimiz için sosyal barış ve huzuru sağlama anlamında, ekonomik ve kültürel kalkınma anlamında çok büyük başarılarla imza atabilirler.”

G3- “STK olabilmenin gereği kente dair tüm gündemlerde var olabilme, tüm sorunlara karşı duyarlı olma ve söz sahibi olmaları gerekmekte. Bu misyonu dile getiremeyen çok sayıda STK var. Genel itibarı ile başta insan hakları olmak üzere, kentin gelişimine ve sosyolojisine dem vurma kabiliyeti olmalı.”

G4- “STK’ların kamuoyu oluşturma ve toplumu etkileyebilme gücüne sahip olabilecekleri gerçeği göz önüne alındığında toplumsal birçok soruna katkı sunabileceklerini düşünüyorum. Ancak sivil toplum bilincinin yerleşmesi zaman almakla birlikte her geçen gün öncesine göre daha iyi bir duruma geldiğini söyleyebilirim. Doğu toplumlarında bu bilincin oluşması maalesef batıya nazaran daha uzun bir süreç almakta, ancak STK’lar doğu toplumlarında belirleyici olan örfün ve feodalitenin etkilerini dikkate alarak bulundukları coğrafyanın gerçekliğine uygun bir sivil toplum çalışması yürütebilmeleri durumunda olumsuz gibi görünen bu etkiyi avantaja dönüştürebilecekleri düşünüyorum. Batı tipi sivil toplum metropol şehirlerde daha etkili olabilir ancak ilişkilerin daha sık geliştiği toplumlarda bu tip sivil toplum biçimi dayatmak her zaman başarıya ulaştırmayabilir.”

G5- “Her bir STK’ nın kuruluş amacı doğrultusunda Batman’ımız ve halkımızın ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmesini beklerim.”

G6- “Batman’daki sivil toplum kuruluşlarının (STK) seçim süreci dışında yürütmeleri gereken faaliyetler, toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmak ve toplumun genel refahını artırmak açısından büyük önem taşımaktadır. STK’lar, toplumsal konularda eğitim ve farkındalık artırma programları düzenlemelidir.

STK'lar, yerel toplumu ve sorunlarını anlamak için düzenli araştırmalar yapmalı ve bu araştırma sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmalıdır. STK'lar, çevre, sağlık ve ekonomi alanında sürdürülebilir projeler geliştirmeli ve uygulamalıdır. STK'lar, yerel yönetimlerle işbirliği yaparak, toplumsal sorunların çözümünde ortak çalışmalar gerçekleştirmelidir. Bu, yerel politikaların daha kapsayıcı ve etkili olmasını sağlayabilir. STK'ların, toplumsal sorunları çözme konusunda daha aktif ve etkili bir rol üstlenmesini bekliyorum. STK'ların, projeleri ve faaliyetleri konusunda topluma karşı daha şeffaf olmaları ve hesap verebilirlik ilkesine bağlı kalmaları önemlidir. Farklı STK'lar arasında işbirliği ve dayanışmanın artırılmasını bekliyorum. Ortak projeler ve etkinlikler, güç birliği yaparak daha büyük etki yaratabilir.”

G-7 *“STK'ların seçim süreci dışında daha etkili ve kapsayıcı faaliyetlerde bulunması, toplumun genel refahına önemli katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda, eğitim, araştırma, dayanışma ve işbirliği gibi alanlarda atılacak adımlar, yerel toplumu güçlendirmek için kritik öneme sahiptir.”*

G8- *“STK'lar bir siyasi faaliyete destek olmaktan çok kendi misyon ve vizyonları üzerinde durmalı; neredeyse iki yüz yıldır maruz kaldığımız kültürel emperyalizmin halkımızda yarattığı hasarı onarmaya çalışmalı ve yarınlar adına daha vizyondur hareket etmelidirler. Bir işi yapmış olmak için yapmaktan kaçınmalı, ehliyet ve liyakat temelli bir kadrolaşma ile bir sonraki neslin yetişmesinde aktif rol almalıdırlar.”*

Sivil toplum kuruluşlarının seçim dönemlerinde takındıkları tavır, seçim sonrasında da kendi gönüllülerinden olmayanlar tarafından takip edilmektedir ve ya sivil toplum kuruluşlarının seçim döneminde yaptıkları çalışmaları onları göz önüne koymaktadır.

Mülakat sorularına verilen cevaplara baktığımızda, sivil toplum kuruluşları temsilcileri seçim dönemleri dışındaki zaman diliminde topluma dönük çalışmaları ile ya da asli işlevleri ile uğraşmak istemektedirler. Bu alanda siyaset kurumundan sıyrılmaya çalışmaktadırlar. Ancak ülkemizdeki siyasi gündem yoğun olduğundan, STK'lar bu sürecin içine çoğu zaman isteyerek ya da konumlandırılarak dahil oluyorlar. Bu da onların siyasi hüviyetten sıyrılmalarını zorlaştırıyor ya da tarafsızlık beyanlarında inandırıcılığını yitirtiyor.

STK'lar, seçim dönemi dışında da toplumun genel refahına katkı sağlamak adına önemli faaliyetler yürütmelidir. Bazı STK temsilcileri, siyasi ve ideolojik bağlardan

uzak durarak, toplumun değerleriyle uyumlu alışmalar yapmalarının onemini vurgulamaktadır. Toplumun her kesimine hizmet etme ve sosyal barışı sağlama hedefiyle hareket eden STK'ların, daha bağımsız bir duruş sergilemeleri gerektiği düşünölmektedir. Bunun yanı sıra, STK'ların toplumsal sorunları ele alacak projeler geliştirmeleri, eğitim, sağlık, evre ve ekonomi gibi alanlarda sürdürölebilir özömler üretmeleri gerekmektedir. Toplumun sorunlarına duyarlı bir yaklaşım benimseyen STK'ların, yerel yönetimlerle işbirliği yaparak daha etkili ve kapsayıcı projeler geliştirmeleri beklenmektedir. Ayrıca, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmeleri, toplumun güvenini kazanmak için önemlidir. Bu bağlamda, farklı STK'lar arasında işbirliği ve dayanışmanın artırılması, büyük etki yaratabilecek ortak projeler geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

5.SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden devraldığı miraslar arasında, siyasi gelenek ve devlet kavramına yapılan atıf da bulunmaktadır. Tam da bu nokta da mana olarak kısmen de olsa devraldığı kavramlardan biri de sivil toplum kavramıdır. Osmanlı Devletinde yönetim şekli ve devletin- halkın dini, eleştiri ve başkaldırısı hoş gören bir yapıda değildi. Haliyle sivil alanın gelişmesi, muhalefetin kendini hissettirmesi kısıtlı bir şekilde, bazı meslek örgütleri (localar), kethüdalar, bazı tarikatlar aracılığıyla olabiliyordu. Kuruluş yıllarında Türkiye'de kuvvetler birliği gibi siyasi bir ortam olduğu için yine tıpkı Osmanlı Devleti'ndeki gibi bir muhalefet etme ya da talep kültürü gelişmemiştir. Devlete atfedilen kutsiyet baskı ile birleşince sivil alan tamamen suskun bir hal almıştır. Kuruluş sonrası dönemde de ülkemizde askeri darbeler ve süregelen devlet geleneği, belirli dönemlerde insanların taleplerinin merkezi konumuna gelen sivil toplum kuruluşlarının daha filizlenmeden toprak altına gömülmesine sebep olmuştur. Bu bir mücadele alanına dönmüştür. Sivil olan ile sivil olmayan arasında bir mücadele. Mücadelenin sonucu sivil olmayan alan askeri alan olarak algılandı.

1960 sonrası siyaset kurumunun etkin hale gelmesi ile sivil toplum, askeri alanla mücadelede zayıf kaldığı için, muhalefet alanı olarak siyasi partileri kullandı. Bu dönem siyasi partiler sivil toplum görevini üstlendi. Siyasi partiler yozlaştığı ya da hitap ettiği kitle ile arasına mesafe girdiği vakit yeni siyasi partiler ortaya çıktı. Ortaya çıkan her siyasi yapı, ideolojik yayılcılık için sivil alana geçme zorunluluğu hissetiler. Böylece siyasi partilerin gölgesinde birçok sivil toplum kuruluşu ortaya çıktı. Darbelerle çalışmaları sekteye uğrasa da uygun ortam doğduğunda sivil toplum kuruluşları faaliyetlerine devam ettiler. Böyle bir ortamda sivil toplum kuruluşları siyasi partilerin ulaşamadığı alanlara ulaşmak gibi bir misyon üstlendiler ve örgütlenmelerini bu yönde yaptılar. Sivil toplumun siyasetin gölgesindeki bu çalışmaları onları, batılı manada bir bağımsız yapı oluşturma, güç odaklarından bağımsız olma, baskı unsuru olma gibi temel özelliklerinden uzaklaştırdı ve belli bir ideolojiye sahip, diğer sosyal guruplara mesafeli, kendinden olmayana baskı oluşturan bir yapı haline geldi.

Batman'daki sivil toplum kuruluşlarının niteliği ve işlevi yukarıda ifade edildiği şekli ile ülkemiz sivil toplum kuruluşlarından farklı değildir. Batman'daki sivil toplum kuruluşları da çoğu belirli siyasi partilerin ideolojik meşrulaştırma aracı ya da iktidar çevrelerinden güç devşirme alanı olarak faaliyet göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının sivil olmayan bu tavırları ideolojik çatışma alanı olarak da kendini göstermiştir. Yapılan görüşmeler de bu tezimizi desteklemektedir. Görüşmelerde temel,

şeffaflık ve tarafsızlık, siyasi çalışmalara katılma, siyasi partilerin aday belirleme süreçlerine etkisi, STK'ların siyaset kurumu üzerindeki artan rolü gibi temel sorulara verilen cevaplarda; Sivil Toplum Kuruluşlarının büyük oranda siyasal çalışmalara katıldığı, bilgilendirme, raporlama, aday belirleme süreçlerine katıldıkları ve siyaset kurumuyla etkileşim içerisinde oldukları görülmüştür.

Sivil toplumun olmazsa olmazı olan eleştiri ve yergi kültürü maalesef ideolojik sebeplerle sadece karşıt görüşlere karşı yapılmaktadır. Evrensel insan hakları, dini hassasiyetler, ekolojik farkındalık, hak ihlalleri gibi temel taşlar ideolojinin gölgesinde kalmıştır. Benden olana yapılan haksızlığa karşı olma ile yetindi sivil toplum kuruluşları, bu da onları birbirinden uzaklaştırmış ve toplumsal mutabakatın önünde bir set oluşturmuştur. Bu ayrışmaya verilebilecek en bariz örnek, Filistin meselesi ve ülkemizde yaşanan bir trajedi olan Roboski olaylarıdır. Vicdanı olan herkesi yaralayan bu iki mühim meselede bile, sivil toplum kuruluşlarının, vicdanlarının değil ideolojilerini sesi ya da sessizliği oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Siyasetten tamamen arınık bir sivil toplum mümkün olmasa da, sivil alanın, siyaseten gençler için idman sahası, yaşlılar için bir hobi bahçesi olmaktan sıyrılması gerekir. Toplumsal mutabakatın sağlanması, sivil alanın sivil kalabilmesi, insanların kendini güvende hissetmesi ve kendini daha iyi ifade edebilmesi, siyaset kurumuna baskı olabilmesi için tüm sivil toplum kuruluşlarının, ideolojik körlük ve siyasal fanatizmden sıyrılması ve ortak toplumsal değerler/çıkarlar için sivil toplum kuruluşları birbirleri ile iletişim kurmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2012, 03 21). *Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri*. siyasaliletisim.org: <https://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2011/01/siviltoplumvesivildayanisma.pdf> adresinden alındı
- Ağın, K. (2022). Grupların Genel Oluşumları, Yapıları ve Özellikleri Açısından Grup İçi İletişim Süreçlerinin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 494-518.
- Akbal, İ. (2017). *Sivil Toplum: Sivil Toplum Düşüncesi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Yönetiminde Karar Alma Üzerine Etkisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akçeşme, F. (2013). Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Yeri. *Hak - İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 202-225.
- Akkiraz, A., & Arslanel, M. N. (2015). Türkiye'de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 21-42.
- Aksoy, N. (2008). *Sivil Toplum ve Baskı Grupları*. İstanbul: Kaknüs.
- Aktaş, Z. (2005). Hobbes'un Leviathan'ında Devlete İtaat ve Direnme Sorunu. *Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 29-42.
- Aktay, Y. (2005). *Sivil Toplum Farklı Bakışlar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Alp, S. (2019). Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör. *Maliye Dergisi*, 265-279.
- Aslan, M. (2004). 1980 Sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 216.
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 188-212.
- Bakan, S., & Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi. *Birey ve Toplum*, 51-65.
- Bayartan, M. (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler. *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, 157-176.
- Bostancı, M. N. (1997). Sivil Toplum; Devlet ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 181 - 187.
- Bozkurt, N. (2003). Medrese. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 327-333.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil Toplum Üstüne. L. Sunar içinde, *Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 20). İstanbul: Kaknüs.

- Çayır, K. (2016). *Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Demirci, M. K. (2014). Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmetkâr Liderlik Davranışı Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma: Turizm Sektörü Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 177-184.
- DERBİS. (2025, Şubat 01). *Dernekler*. dernekler.gov.tr: <https://derbis.dernekler.gov.tr/default> adresinden alındı
- Divjak, T. (2013). Sivil Topluma Yönelik Davranış İlkekeri: Avrupa Birliği'nde ve Dünyada Kamu Diyaloğu/İlişkileri. *Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum - Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi*. İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı.
- Doğan, İ. (2003). *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*. İstanbul: Alfa.
- Doğan, İ. (2007). Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi. *Kamu Hukuku Arşivi*, 83-97.
- Doğan, İ. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Astana.
- Doğan, İ., & Cihan, A. (2007). *Osmanlı Toplum Yapısı ve Sivil Toplum*. İstanbul: 3F.
- Dural, A. B. (2012). Antonio Gramsci ve Hegemonya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 309-321.
- Erken, B. (2020). Hegel'de Sivil Toplum ve Devlet Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33-53.
- Erözden, O. (1998). STK'lar ve Hukuki Çerçeve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar. *Merhaba Sivil Toplum*, s. 13-23.
- Ertan, G., Aytaç, S. E., & Çarkoğlu, A. (2019). Türkiye'de Siyasi Kurumlara Güven: Kültürel ve Kurumsal Açıklamalar ile 'Kazanan Takım' Etkisinin Rolü. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65-88.
- Göze, A. (2020). *Siyasal Düşünceler ve Sistemler*. İstanbul: Beta.
- Gülsoy, M. T. (2000). John Locke'un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü. *Ankara Üniversitesi Erzinan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 275-296.
- Gündüz, A. Y., & Kaya, M. (2015). Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Roller. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 130-169.

- Güner, D. (2019). *Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşu Çalışanları: Neoliberalizm*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Doktora Tezi.
- Hanioğlu, Ş. (1993). Cemiyet. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 329-331.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2020). *Umut Mekanları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İlter, E. (2019). Küreselleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar ve Sosyal Politikalarındaki Değişimlerin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 989-1003.
- İşbilir, A. C. (2021). Sivil Toplum kuruluşlarının Barış İnşası Fonksiyonları ve Türk STK’larının Barış İnşa Edici Kapasitesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 85-126.
- Kala, A. (1995). Esnaf. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 423-430.
- Kala, A. (2003). Lonca. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 211-212.
- Kalaycıoğlu, E., & Sarıbay, A. Y. (1999). *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim*. İstanbul: Der.
- Kanılmaz, A. (2023). *Türkiye’nin Sivil Toplum Kültürü Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Kapani, M. (2023). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin.
- Karakaya, O. (2022). Türkiye’de Dernekleşme ve Toplumsal Gelişmişlik Göstergeleri Arasındaki İlişki. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 315-340.
- Keyman, E. F. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kızılay. (2025, 03 21). [www.kizilay.org.tr.](https://www.kizilay.org.tr/) Tarihçemiz: <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> adresinden alındı
- Mardin, Ş. (2015). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim.
- Okcebe, M. (2023). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Profesyonelleşmesi: Sivil Toplumun Dönüşümü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü.
- Özalp, A. (2008). *Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi (Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi)*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı.
- Özdemir, S. (2004). ‘Kâr Gütmeyen Kuruluşlar’ (KGK) ve Sosyal Refah’ın Sağlanmasında Artan Rolü. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 129-161.

- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 86-97.
- Ryfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, M. (2000). Global Sivil Toplum mu? *Birikim Dergisi*, 19-32.
- Şahin, O., & Akboğa, S. (2019). Türkiye’de Devlet - Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 405-427.
- Şahinoğlu, M. C., & Seleş, A. (2024). Kamu Diplomasisinin Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 69-90.
- Şenkal, A. (2003). Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 97.
- Şentürk, Y., & Yardımcı, S. (2010). *Hacıyatmazı Devirmek: Neoliberal Pratiklere Karşı Kolektivite*. İstanbul: Kalkedon.
- Tarih Vakfı. (1998). *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TDB. (2025, 03 20). *Türk Diş Hekimleri Birliği*. tdb.org.tr: <https://www.tdb.org.tr/> adresinden alındı
- TED. (2025, 03 01). *Hakkımızda*. www.ted.org.tr: <https://ted.org.tr/hakkimizda/> adresinden alındı
- Tekerlek, N. (2005). Halkevleri (1932 - 1951) Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi. *Erdem*, 15-26.
- Topçuoğlu, E. (2023). ‘Sivil’ ve ‘Demokratik’ Bir Sivil Toplum Nasıl Mümkün Olabilir? *Marmara Üniversitesi Sital Bilimler Dergisi*, 97-119.
- Toprak, O. (2012). *Refah Devleti ve Kapitalizm*. İstanbul: İletişim.
- Tosun, E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet - Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa.
- Tosun, M. (2013). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Siyaset, Sivil Toplum Kuruluşları Yöneticileri Üzerine Bir Değerlendirme: Uşak Alan Araştırması*. Isparta: SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TSD. (2025, 03 21). *Hakkımızda*. Türk Sakatlar Derneği: <https://www.tsd.org.tr/#> adresinden alındı
- Tuncel, G. (2011). *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Bilsam Yayınları.

- Türkbay, R. A. (2024). Liberalizmde Hobbes: Gerilim ve İkilikler. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 128-148.
- Uğurman, S. K. (2025, 03 21). *Hakkımızda*. Türk Kadınlar Birliği: <https://www.turkkadinlاربirliđi.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e> adresinden alındı
- Vikipedi. (2025, 03 22). *tr.wikipedia.org*. Batman’da 2023 Türkiye Yerel Seçimleri: https://tr.wikipedia.org/wiki/Batman%27da_2023_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri adresinden alındı
- Vikipedi. (2025, 03 22). *tr.wikipedia.org*. Batman’da 2024 Türkiye Yerel Seçimleri: https://tr.wikipedia.org/wiki/Batman%27da_2024_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri adresinden alındı
- Vikipedi, Ö. A. (2024, 11 26). *Sivil Toplum*. Vikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivil_toplum adresinden alındı
- Yaman, F. T. (2017). Katılımcı Demokrasi: Kapsam ve Unsurlar. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 136-160.
- Yaprak, Ş. (2005). 2. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi., (s. 420). Çanakkale.
- Yetiş, M. (2003). Marx ve Sivil Toplum. *Praksis 10*, 35-72.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

EKLER

EK -1. ARAŞTIRMA SORULARI

Cinsiyetiniz nedir?

- ☐Kadın
☐Erkek

Yaş aralığınız nedir?

- ☐18-24
☐25-34
☐35-44
☐45-54
☐55 ve üzeri

Öğrenim durumunuz nedir?

- ☐Okuryazar değil
☐Okuryazar
☐İlkokul
☐Ortaokul
☐Lise
☐Üniversite
☐Lisansüstü

Mesleğiniz nedir?

- ☐Öğrenci
☐Kamu Çalışanı
☐Özel Sektör Çalışanı
☐Serbest Meslek
☐Diğer

Yaşadığınız yerleşim yeri nedir?

- ☐İl merkezi
☐İlçe
☐Köy/Kırsal

Aylık hane geliri nedir?

- ☐0 -13.000 TL
☐13.000-20.000 TL
☐20.001-30.000 TL
☐30.001-45.000 TL
☐45.000 TL ve üzeri

Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

- ☐Seküler
☐Liberal
☐Muhafazakar
☐Milliyetçi
☐İslamcı
☐Diğer..vs

- 1) STK'ların seçim sürecindeki çalışmalarını tarafsız ve şeffaf buluyor musunuz? Neden?
- 2) STK'ların aday belirleme süreçlerine etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- 3) STK'ların seçimlerde adil ve dürüst bir süreç yürütülmesine katkı sağladığını düşünüyor musunuz?
- 4) Seçim dönemlerinde STK'ların partizan bir tutum sergilediğini düşünüyor musunuz?
- 5) Seçim sonuçlarına etki eden birçok faktör varken STK'lar bu faktörler arasında nasıl bir yer tutuyor?
- 6) Batman'daki STK'ların seçim dönemlerinde dezavantajlı gruplara yönelik çalışmaları var mı? Varsa bu faaliyetleri yeterli buluyor musunuz?
- 7) STK'ların seçim gözlemciliği ve raporlama faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 8) STK'ların yerel ve genel seçimlerde seçmen bilgilendirme, bilinçlendirme ve seçime katılımı arttırma faaliyetlerine katkıları oluyor mu? Bu katkıları nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 9) STK'ların yerel ve genel seçimlerdeki etkisinin zamanla arttığını düşünüyor musunuz? Neden?
- 10) STK'ların seçim sürecinde medya/ sosyal medya kullanımı ne düşünüyorsunuz?
- 11) STK'ların seçim sonrası dönemde siyasi partilerle ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 12) Siyasi Partilerin seçim dönemlerinde düzenlediği etkinliklere ya da saha çalışmalarına katıldınız mı?
- 13) Batman'da siyasi partilerin (AK PARTİ, DEM PARTİ VE HÜDAPAR 'ın)? STK'lar üzerinde sizce etkileri var mıdır? Varsa nelerdir?
- 14) Batman'daki STK'ların siyasi partiler üzerindeki etkisini nasıl görüyorsunuz (AK PARTİ, DEM PARTİ VE HÜDAPAR ekseninde)?
- 15) Genel olarak, Batman'daki STK'ların yerel ve genel seçimlerdeki etkisini nasıl özetlersiniz?
- 16) STK'ların Batman'da seçim sürecin dışındaki faaliyetlerine yönelik önerileriniz/beklentileriniz nelerdir?